

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Tomasz Czech

***Efektywność instrumentów prawnych
ochrony kredytobiorcy-konsumenta
w świetle orzecznictwa sądowego***

Warszawa 2014

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	1
2. Uwagi metodologiczne.....	4
3. Cechy charakterystyczne analizowanych spraw sądowych.....	7
3.1. Zagadnienia intertemporalne.....	7
3.2. Kategorie kredytodawców	8
3.3. Rodzaje kredytu konsumenckiego.....	8
3.4. Tryb rozpoznania sprawy	9
3.5. Sposób obrony pozwanych konsumentów	10
3.6. Nadmierne zadłużenie konsumentów.....	11
3.7. Sposób rozstrzygnięcia sprawy	11
3.8. Kontrola instancyjna orzeczenia sądu	12
4. Kontekst europejski	13
4.1. Dyrektywy unijne dotyczące kredytu konsumenckiego.....	13
4.2. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE w dziedzinie kredytu konsumenckiego	13
4.3. Kontekst europejski w orzecznictwie polskich sądów.....	20
5. Reklama kredytu konsumenckiego.....	21
6. Ocena zdolności kredytowej konsumenta.....	23
7. Obowiązek udzielenia wyjaśnień konsumentowi	25
8. Doręczenie konsumentowi projektu umowy o kredyt konsumencki	26
9. Doręczenie konsumentowi formularza informacyjnego.....	27
10. Forma umowy o kredyt konsumencki	28
11. Treść dokumentu umowy o kredyt konsumencki	29
12. Zamieszczenie obligatoryjnych elementów umowy w osobnym wzorcu	30
13. Sankcja kredytu darmowego	32
14. Odstąpienie od umowy o kredyt konsumencki.....	34
15. Kredyt wiązany	36
16. Niewykonanie umowy przez sprzedawcę lub usługodawcę.....	38
17. Spłata kredytu w walucie obcej.....	38
18. Przedterminowa spłata kredytu	39
19. Informacje o zmianach wysokości oprocentowania	41
20. Doręczenie konsumentowi harmonogramu spłaty kredytu	42
21. Wystawienie weksla lub czeku przez konsumenta	42
22. Wypowiedzenie umowy o kredyt konsumencki.....	44

23. Automatyczne rozwiązanie umowy ze względu na śmierć kredytobiorcy	45
24. Przelew wierzytelności z umowy o kredyt konsumencki	46
25. Rzeczywista roczna stopa oprocentowania	47
26. Kontrola wysokości odsetek	48
27. Opłaty i prowizje	50
27.1. Limit kosztów	51
27.2. Sposoby ominięcia limitu kosztów	52
27.3. Opłata za obsługę domową	55
27.4. Składka ubezpieczeniowa	57
27.5. Koszty windykacyjne	59
28. Rozłożenie należności na raty	61
29. Nieobciążanie konsumenta kosztami procesu	62
30. Wnioski	63
31. Postulaty zmian	64

1. Wprowadzenie

Od 2001 r. udzielanie kredytów konsumenckich w Polsce podlega szczególnej regulacji prawnej. Pierwotnie dziedzina ta była normowana przez przepisy u.k.k. z 2001 r.¹, a obecnie, tj. od 18.12.2011 r., zasady prawne wyznaczają przepisy u.k.k.²

W powołanych przepisach kredyt konsumencki rozumie się bardzo szeroko. Pojęcie to występuje w znaczeniu ekonomicznym i oznacza każdego rodzaju pomoc finansową udzielaną przez profesjonalnego kredytodawcę na rzecz kredytobiorcy będącego konsumentem (zob. art. 2 ust. 1 u.k.k. z 2001 r., art. 3 ust. 1 u.k.k.)³. Pomoc finansowa polega na udostępnieniu kredytobiorcy – za wynagrodzeniem - kapitału (pieniężnego lub rzeczowego) przez kredytodawcę⁴. W związku z tym kredyt konsumencki obejmuje różnego rodzaju usługi finansowe podlegające odmiennej kwalifikacji cywilnoprawnej: pożyczka (art. 720 k.c.), kredyt bankowy (art. 69 ust. 1 p.b.)⁵, karta kredytowa, kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym, przekroczenie w rachunku⁶, sprzedaż z odroczeniem płatności ceny (tzw. kredyt kupiecki), niektóre postacie leasingu. Obecnie częściową regulacją ochronną objęto również kredyt hipoteczny, tj. kredyt (pożyczkę) z zabezpieczeniem w postaci hipoteki (zob. art. 4 ust. 2 pkt 1 u.k.k.)⁷.

¹ Ustawa z 20.07.2001 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. nr 100, poz. 1081, ze zm.), dalej: „u.k.k. z 2001 r.”.

² Ustawa z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. nr 126, poz. 715, ze zm.), dalej: „u.k.k.”.

³ Por. np. J. Pisuliński, *Podstawowe założenia ustawy o kredycie konsumenckim*, Prawo Bankowe 2001, nr 6, s. 57.

⁴ W przepisach wprowadzono ograniczenia kwotowe kredytu konsumenckiego. Do 18.12.2011 r. szczególnej regulacji nie podlegał kredyt przekraczający 80 000 zł (na gruncie u.k.k. z 2001 r.), a obecnie kredyt przewyższający kwotę 255 550 zł (art. 3 ust. 1 u.k.k.).

⁵ Ustawa z 29.08.1997 r. - Prawo bankowe (t.j. Dz.U. z 2012 r., poz. 1376, ze zm.), dalej: „p.b.”.

⁶ Por. T. Czech, *Debetowanie rachunku bankowego*, Monitor Prawa Bankowego 2014, nr 4; D. Rogoń, *Debet na rachunku bankowym – konstrukcja prawna i skutki*, Prawo Bankowe 2003, nr 5.

⁷ Por. J. Kornas, *Kredyt hipoteczny w nowej ustawie o kredycie konsumenckim (na tle dyrektywy 2008/48/WE)*, Monitor Prawa Bankowego 2011, nr 12.

Potrzeba szczególnej regulacji prawnej wynika z strukturalnej przewagi profesjonalnego kredytodawcy nad konsumentem (w rozumieniu art. 22¹ k.c.)⁸, która występuje w transakcjach kredytowych. Konieczne jest wzmocnienie pozycji prawnej konsumenta wobec drugiej, profesjonalnej strony umowy, tak aby zrównoważyć wspomnianą przewagę, uwzględniając również aspekt społecznej odpowiedzialności kredytodawców⁹.

Z tego względu wprowadza się liczne instrumenty prawne, które mają na celu ochronę interesu indywidualnego kredytobiorcy-konsumenta w stosunku do profesjonalnego kredytodawcy (np. możliwość odstąpienia od umowy, uzyskania określonych informacji), jak również instrumenty, które chronią interes konsumentów w sposób zbiorowy (np. obowiązek oceny zdolności kredytowej konsumenta przez kredytodawcę)¹⁰. Instrumenty te zazwyczaj mają charakter wyspecjalizowany (tj. ukierunkowany na ochronę kredytobiorcy w relacji kredytowej z uwagi na szczególne cechy tej relacji). Interes konsumenta podlega również ochronie za pomocą instrumentów ogólnych, takich jak: odsetki maksymalne (art. 359 § 2¹ k.c.) czy niedozwolone postanowienia umowne (art. 385¹ i n. k.c.).

Instrumenty prawne chronią interes konsumenta na wszystkich etapach transakcji kredytowej. Na etapie wstępnym, jeszcze przed zawarciem umowy, występują elementy tzw. asysty przedkontraktowej (np. obowiązek udzielenia wyjaśnień, doręczenia formularza informacyjnego), które mają umożliwić konsumentowi podjęcie świadomej i racjonalnej decyzji o zaciągnięciu kredytu¹¹. Ochronę interesu konsumenta realizuje się także na etapie zawarcia umowy (np. przez obowiązek

⁸ Literatura na temat pojęcia konsumenta jest bardzo bogata. Por. np. B. Gnela, *Uwagi o kodeksowej definicji konsumenta oraz jej zgodności z prawem unijnym* [w:] *Kierunki rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Wpływ europejskiego prawa konsumenckiego na prawo krajowe* (red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, A. Wiewiórowska-Domagalska), Warszawa 2012, s. 169 i n.; K. Kańska, *Pojęcie konsumenta w kodeksie cywilnym na tle tendencji europejskich*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2004, nr 1, s. 7 i n.; S. Koroluk, *Zmiana definicji konsumenta w kodeksie cywilnym – propozycja interpretacji*, *Monitor Prawniczy* 2003, nr 10, s. 439 i n.; M. Pazdan [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz* (red. K. Pietrzykowski), t. I, Warszawa 2011, s. 113-116; M. Rejda, *Definicja konsumenta w rozumieniu kodeksu cywilnego (art. 22¹ k.c.)*, *Rejent* 2006, nr 1, s. 118 i n.

⁹ Por. W. Szpringer, *Społeczna odpowiedzialność banków. Między ochroną konsumenta a osłoną socjalną*, Warszawa 2009.

¹⁰ Por. M. Safjan, Ł. Gorywoda, A. Jańczuk, *Taking Collective Interest of Consumers Seriously: A View from Poland*, *EUI Working Paper Law* 2008, no. 26.

¹¹ Por. np. P. Tereskiewicz, *Przedumowne obowiązki informacyjne instytucji kredytowych w dyrektywie 2008/48/WE*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2009, nr 12.

dostarczenia egzemplarza umowy), po jej zawarciu (np. co do informacji o zmianie stopy oprocentowania kredytu) i po zakończeniu transakcji (np. obowiązek zwrotu weksla). Znacząca część wykorzystywanych instrumentów prawnych zmierza do ochrony konsumenta przez udzielenie mu odpowiednich informacji, opierając się na paradygmacie konsumenta świadomego i wyedukowanego¹².

W literaturze prawniczej regulacjom kredytu konsumenckiego poświęcono szereg omówień i komentarzy¹³. Publikacje te mają charakter analizy doktrynalnej obowiązujących przepisów (*law in books*). Brakuje jednak badań empirycznych, jak przepisy o kredycie konsumenckim są rzeczywiście stosowane przez sądy (*law in action*).

Niniejsze opracowanie zmierza do wypełnienia tej luki. Przedmiot analizy stanowią sprawy sądowe, w których istotnym elementem orzekania sądów są regulacje prawne dotyczące ochrony kredytobiorcy w transakcjach kredytu konsumenckiego. Opracowanie realizuje dwojakiego rodzaju cele. Po pierwsze, celem jest sprawdzenie, czy sądy polskie w praktyce uwzględniają kontekst europejski regulacji poświęconych kredytowi konsumenckiemu (w tym orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej). Po drugie, celem jest weryfikacja efektywności poszczególnych instrumentów prawnych ochrony kredytobiorcy-konsumenta (zarówno instrumentów wyspecjalizowanych, jak i wybranych instrumentów ogólnych). Chodzi o sprawdzenie, czy instrumenty te są stosowane przez sądy i w praktyce rzeczywiście poprawiają sytuację konsumenta względem kredytodawcy.

¹² Piśmiennictwo na temat ochrony konsumenta przez informację jest bardzo obfite. Por. np. P. Mikłaszewicz, *Obowiązki informacyjne w umowach z udziałem konsumentów na tle prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 82 i n.; D. Rogoń, *Przedkontraktowe obowiązki informacyjne. Podstawa i zakres w świetle zasad europejskiego prawa umów i prawa polskiego*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2010, nr 1, s. 101 i n.; E. Rutkowska-Tomaszewska, *Naruszenie obowiązków informacyjnych banków w prawie umów konsumenckich*, Warszawa 2009, s. 21 i n.; E. Rutkowska-Tomaszewska, *Ochrona prawna klienta na rynku usług bankowych*, Warszawa 2013, s. 326 i n.; R. Stefanicki, *Informacje jako środek ochrony słabszej strony umowy w prawie wspólnotowym*, *Studia Prawnicze* 2008, nr 1, s. 65 i n.

¹³ W odniesieniu do przepisów u.k.k. z 2001 r. por. w szczególności J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8 (red. J. Panowicz-Lipska), Warszawa 2011, s. 394 i n.; R. Trzaskowski, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz*, Warszawa 2005; *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz* (red. J. Pisuliński), Warszawa 2004. Odnośnie do przepisów u.k.k. por. w szczególności M. Chruściak, M. Kłoda, A. Kopeć, G. Kott, M. Szakun, T. Ostrowski, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Rekomendacje interpretacyjne podstawowych regulacji. Komentarz*, Warszawa 2012; T. Czech, *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Warszawa 2012; Z. Ofiarski, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz*, Warszawa 2014; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 417 i n.

Po uwagach metodologicznych i skrótowej charakterystyce analizowanych spraw sądowych zostanie opisany kontekst europejski, w jakim funkcjonują regulacje kredytu konsumenckiego w Polsce (uwzględniając orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej). Następnie omówione zostaną wyniki analizy w odniesieniu do poszczególnych instrumentów ochronnych, poczynając od instrumentów tzw. asysty przedkontraktowej. Na zakończenie zostaną przedstawione ogólne wnioski wypływające z przeprowadzonej analizy i postulaty zmian.

W niniejszym opracowaniu skoncentrowano się na opisie praktyki sądowej. Spory teoretyczne oraz problemy związane z interpretacją poszczególnych przepisów jedynie zasygnalizowano, odsyłając do literatury przedmiotu, gdy miało to istotne znaczenie dla oceny stosowania prawa przez sądy.

Przeprowadzona analiza jest komplementarna w stosunku do badań empirycznych Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów¹⁴ oraz instytucji konsumenckich¹⁵. Badania te były ukierunkowane na sprawdzenie zgodności wzorców umowy stosowanych przez profesjonalnych kredytodawców z przepisami o kredycie konsumenckim oraz przepisami o niedozwolonych postanowieniach umownych, w związku z czym nie pokrywają się one z zakresem niniejszej analizy.

2. Uwagi metodologiczne

W prawie unijnym i prawie polskim kredyt konsumencki jest obszerną, zbiorczą kategorią, która obejmuje różnego rodzaju usługi finansowe. W Polsce spraw dotyczących kredytu konsumenckiego nie wyodrębnia się – jako osobnego działu - w ramach statystyki sądowej. Sprawy te są rozmaicie kwalifikowane w sądach, m.in. jako sprawy z umowy pożyczki, z umowy sprzedaży, z weksli.

W związku z powyższym, aby uzyskać materiał empiryczny (akta sądowe) mający istotny związek z założonym celem badania, konieczne było odpowiednie zawężenie

¹⁴ *Raport z kontroli przedsiębiorców udzielających kredytów konsumenckich w 2012 roku*, UOKiK, Warszawa, grudzień 2012 r.

¹⁵ *Por. Raport z badania Federacji Konsumentów. Pożyczki-chwilówki na podstawie analizy wybranych wzorców umownych*, Federacja Konsumentów, Warszawa, grudzień 2013 r.

poła poszukiwać. Po pierwsze, poszukiwania ograniczono do rozstrzyganych spraw, które w statystyce sądowej należą do kategorii: „umowa pożyczki” oraz „czynności bankowe”. Chodziło o uzyskanie zbioru akt sądowych, które z dużym prawdopodobieństwem dotyczyły stosowania przepisów o kredycie konsumenckim. Po drugie, wyeliminowano sprawy, w których po obu stronach sporu były jednocześnie osoby fizyczne lub osoby prawne. Założono, że spory takie na ogół nie mają związku z kredytem konsumenckim. Po trzecie, poszukiwania ograniczono do spraw, które w I instancji były rozpatrywane przez sądy rejonowe. Ze względu na ograniczenia kwotowe, które wprowadzono w przepisach o kredycie konsumenckim¹⁶, oraz granice kwotowe własności rzeczowej sądów (zob. art. 17 pkt 4 k.p.c.) pozwalało to z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że uzyskane akta sądowe będą dotyczyły spraw przydatnych do przeprowadzenia badania. Po czwarte, poszukiwano jedynie spraw prawomocnie zakończonych, ponieważ dają one wiarygodną informację o ostatecznym rozstrzygnięciu sądowym.

Opierając się na przedstawionych założeniach, zwrócono się do prezesów 34 sądów rejonowych z prośbą o nadesłanie akt sądowych. Poproszono o pierwszych 10 spraw sądowych, które spełniały powyższe kryteria, zarejestrowanych w roku 2012 oraz w roku 2013.

W odpowiedzi uzyskano akta 632 spraw sądowych. Po weryfikacji okazało się, że na potrzeby badania przydatne są akta 598 spraw¹⁷. Reszta akt (34) najczęściej była omyłkowo kwalifikowana przez sądy do kategorii statystycznych, które objęto przedmiotem zapytania.

Ze względu na przyjętą metodologię poszukiwań, która wynika z faktycznych ograniczeń dostępności materiału empirycznego, należy zastrzec, że przeprowadzone badania nie dają pełnego obrazu rzeczy. Po pierwsze, nie obejmują niektórych kategorii usług finansowych, które podlegają przepisom o kredycie konsumenckim (np. odroczenie płatności ceny przy umowie sprzedaży, leasing). Po drugie, nie dają informacji o kredytach udzielanych w kwotach przekraczających 75 000 zł, czyli w sprawach rozstrzyganych w I instancji przez sądy okręgowe

¹⁶ Zob. przypis 4.

¹⁷ W niniejszym opracowaniu orzeczenia sądów, które powołano bez odrębnego oznaczenia miejsca publikacji, pochodzą ze zbioru nadesłanych akt sądowych.

(w szczególności dotyczy to kredytów hipotecznych). Po trzecie, nie obejmują spraw z zakresu abstrakcyjnej kontroli wzorców umowy (art. 479³⁶ i n. k.p.c.), których rozstrzygnięcie w I instancji należy do kompetencji Sądu Okręgowego w Warszawie (Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów). Po czwarte, pomijają sprawy, w których kredytodawca dochodzi roszczenia na podstawie weksla, notarialnego tytułu egzekucyjnego (art. 777 § 1 pkt 4-6 k.p.c.) lub bankowego tytułu egzekucyjnego (art. 96-97 p.b.).

Wydaje się jednak, że zgromadzony materiał empiryczny obrazuje najbardziej popularne w Polsce usługi finansowe stanowiące kredyt konsumencki (pożyczka, kredyt gotówkowy, karta kredytowa, kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym), a liczba analizowanych spraw sądowych i ich zróżnicowanie terytorialne zapewniają dostatecznie głęboki przekrój materii, w związku z czym – pamiętając o wspomnianych ograniczeniach – pozwala to wiarygodnie przybliżyć rzeczywisty stan stosunków na polskim rynku kredytowym (*consumer finance*).

W ramach badania pomocniczo wykorzystano orzeczenia dostępne na Portalu Orzeczeń Sądów Powszechnych prowadzonym przez Ministerstwo Sprawiedliwości (www.orzeczenia.ms.gov.pl). Na Portalu tym zidentyfikowano 93 orzeczenia dotyczące kredytu konsumenckiego (według stanu na 17.07.2014 r.)¹⁸. Ze źródła tego korzystano jedynie w sposób pomocniczy z następujących względów. Po pierwsze, zbiór orzeczeń na Portalu ma charakter dość przypadkowy i jest uzupełniany nieregularnie. Po drugie, dostępne są jedynie uzasadnienia orzeczeń, co nie daje pełnego obrazu stanu faktycznego poszczególnych spraw i uwarunkowań, w jakich orzekały sądy. Po trzecie, duża grupa orzeczeń została wydana przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Sąd Apelacyjny w Warszawie w sprawach dotyczących abstrakcyjnej kontroli wzorca umowy. Specyfika tych spraw znacznie odbiega od charakteru indywidualnych sporów sądowych z udziałem konsumentów, które podlegają analizie w ramach przeprowadzonego badania.

¹⁸ Odwołując się do tych orzeczeń, w niniejszym opracowaniu wskazuje się miejsce publikacji: www.orzeczenia.ms.gov.pl.

3. Cechy charakterystyczne analizowanych spraw sądowych

Przed rozpoczęciem szczegółowej analizy dotyczącej aspektów europejskich oraz efektywności poszczególnych instrumentów prawnych ochrony kredytobiorcy-konsumenta warto pokrótce przedstawić charakterystykę spraw, które badano na podstawie nadesłanych akt sądowych. Pozwoli to odpowiednio naświetlić kontekst (faktyczny, materialnoprawny i proceduralny), w jakim zostało przeprowadzone badanie.

3.1. Zagadnienia intertemporalne

Ze względu na założoną metodologię badania wśród analizowanych akt sądowych dominowały sprawy, które podlegały przepisom u.k.k. z 2001 r. Sprawy te dotyczyły umów o kredyt konsumencki zawartych przed 18.12.2011 r. (zob. art. 66 ust. 1 u.k.k.). W grupie akt sądowych, które były przedmiotem analizy, sprawy te stanowiły 96% (573 spraw).

Krótki czas obowiązywania przepisów u.k.k. był podstawową przyczyną, że sprawy podlegające tym przepisom (tj. umowy o kredyt konsumencki zawarte po 18.12.2011 r.) należały do zdecydowanej mniejszości. W analizowanych aktach sądowych stanowiły one jedynie 4% (25 spraw).

Tabela 1. Intertemporalny podział spraw sądowych

Regulacje prawne stosowane przez sądy	Liczba spraw	Procent spraw
przepisy u.k.k. z 2001 r.	573	96%
przepisy u.k.k.	25	4%

Źródło: opracowanie własne

3.2. Kategorie kredytodawców

Na podstawie analizowanych akt sądowych można zidentyfikować cztery grupy podmiotów, które dochodziły roszczeń związanych z kredytem konsumenckim:

1. banki,
2. spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe,
3. tzw. firmy pożyczkowe, czyli przedsiębiorcy, którzy nie są bankami ani spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi, zawodowo zajmujący się udzielaniem pożyczek gotówkowych konsumentom, zazwyczaj działający w formie spółki akcyjnej lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością,
4. nabywcy pakietów wierzytelności od banków z tytułu umów o kredyt konsumencki (przeważnie działający w formie funduszu sekurytyzacyjnego).

Tabela 2. Kategorie kredytodawców

Kategoria kredytodawców	Liczba spraw	Procent spraw
banki	212	35%
spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe	118	20%
firmy pożyczkowe	133	22%
nabywcy pakietów wierzytelności	135	23%

Źródło: opracowanie własne

3.3. Rodzaje kredytu konsumenckiego

Ze względu na założoną metodologię badań (zob. pkt 2) w analizowanych sprawach występowało jedynie kilka rodzajów kredytu konsumenckiego. Zdecydowanie dominowały pożyczki, bankowe kredyty gotówkowe, karty kredytowe oraz kredyty w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym.

Poza paroma wyjątkami wszystkie kredyty były udzielone konsumentom w złotych, bez indeksacji do waluty obcej. Stwierdzono jedynie kilka przypadków kredytów i pożyczek objętych zabezpieczeniem hipotecznym (w praktyce na ogół przekraczają

one kwotę 75 000 zł, więc wymykają się przeprowadzonemu badaniu - roszczenia są wtedy rozpatrywane przez sąd okręgowy jako sąd I instancji)¹⁹.

Tabela 3. Rodzaje kredytu konsumenckiego

Rodzaj kredytu konsumenckiego	Liczba spraw	Procent spraw
pożyczka	242	40%
bankowy kredyt gotówkowy	263	44%
karta kredytowa	52	9%
kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym	27	4,5%
inne	14	2,5%

Źródło: opracowanie własne

3.4. Tryb rozpoznania sprawy

Wśród analizowanych spraw dominowały przypadki, w których pierwotnie pozew złożono w elektronicznym postępowaniu upominawczym (art. 505²⁸ i n. k.p.c.), a następnie sprawę przekazano do rozpoznania w trybie zwykłym w sądzie rejonowym właściwym dla miejsca zamieszkania pozwanego konsumenta (około 70% spraw). Przyczyną przekazania sprawy na ogół były wątpliwości sądu co do zasadności roszczenia zgłoszonego w elektronicznym postępowaniu upominawczym, złożenie sprzeciwu przez pozwanego konsumenta albo brak możliwości doręczenia konsumentowi nakazu na adres wskazany przez powoda.

Duża część spraw (ponad 80%) – ze względu na niską kwotę dochodzonego roszczenia (tj. do 10 000 zł) – była rozpatrywana w postępowaniu uproszczonym (art. 505¹ i n. k.p.c.).

W grupie analizowanych spraw nie zdarzył się żaden przypadek pozwu kierowanego przez kredytobiorcę-konsumenta przeciwko kredytodawcy. Po części wynika to z założonej metodologii poszukiwań akt sądowych.

¹⁹ Zob. np. wyrok SR dla Krakowa-Krowodrzy z 8.08.2012 r. (I C 1051/12).

3.5. Sposób obrony pozwanych konsumentów

W analizowanych sprawach bardzo rzadko zdarzało się, że pozwanego konsumenta reprezentował przed sądem fachowy pełnomocnik (adwokat, radca prawny). Reprezentacja taka pojawiła się jedynie w kilkunastu sprawach.

Dominowały przypadki, w których konsumenci w ogóle zajmowali bierną postawę wobec pozwu złożonego przez kredytodawcę (nie składali odpowiedzi na pozew, nie przychodzili na rozprawę, uznawali powództwo²⁰). Konsumenci, którzy samodzielnie próbowali się bronić w postępowaniu sądowym, zazwyczaj nie podnosili zarzutów merytorycznych. Z treści akt sądowych (protokołów, pism procesowych) wynika, że ogólnie cechowała ich nieznajomość prawa, w szczególności nieświadomość obowiązującego przepisów ochronnych dotyczących kredytu konsumenckiego lub niedozwolonych postanowień umownych.

Z zarzutów merytorycznych skuteczność odnosiły przede wszystkim zarzuty przedawnienia, które jednak - jak wiadomo - wymagają inicjatywy ze strony dłużnika (art. 117 § 1 k.c.) i nie mogą być uwzględniane przez sąd z urzędu. Z uwagi na podniesiony zarzut przedawnienia oddalono powództwo w 32 sprawach (5,4% ogółu analizowanych spraw). Kwestia ta jest o tyle istotna, że znaczącą część spraw (20-30%) stanowiły przypadki, w których na pierwszy rzut oka pojawiała się możliwość skorzystania z przedawnienia (dotyczy to zwłaszcza roszczeń zgłaszanych przez fundusze sekurytyzacyjne, które nabyły pakiety wymagalnych wierzytelności od banków).

Próbując się bronić, konsumenci zazwyczaj powoływali się na swoją trudną sytuację materialną i życiową. Jak mantra przewijały się w aktach sądowych bieda, niska renta lub emerytura, bezrobocie, choroby, nieszczęśliwe wypadki itd.

²⁰ Niejednokrotnie protokoły rozprawy ograniczały się do pytania sądu, czy pozwany konsument uznaje powództwo, i odpowiedzi konsumenta, że powództwo uznaje. Sąd wtedy zazwyczaj poprzestawał na oświadczeniu konsumenta i nie dokonywał dalszej analizy sprawy, np. pod kątem abuzywności postanowień umowy albo ich zgodności z zasadami współżycia społecznego.

W analizowanych sprawach jedynie sporadycznie (w kilku przypadkach) zaprotokołowano, że sąd udzielał pozwanym konsumentom pouczeń co do czynności procesowych (art. 5 k.p.c.)²¹.

3.6. Nadmierne zadłużenie konsumentów

W tle analizowanych spraw pojawiał się poważny problem nadmiernego zadłużenia konsumentów w naszym kraju. Wielokrotnie powtarzały się przypadki, w których opisując swoją sytuację życiową, konsumenci mówią o licznych zajęciach komorniczych, wielu zobowiązaniach finansowych, bieżących płatnościach przekraczających dochody, spłacaniu jednego długu za pomocą kolejnego, braku środków na bieżące utrzymanie itd.

Sprawy te dowodzą, że problem nadmiernego zadłużenia jest coraz bardziej palącą kwestią w Polsce, która wymaga rozwiązań systemowych, aby uniknąć - w wielkiej skali - wykluczenia społecznego obywateli²².

3.7. Sposób rozstrzygnięcia sprawy

W analizowanych sprawach – wobec biernej postawy pozwanego konsumenta - często zdarzało się, że zapadał wyrok zaoczny (zob. art. 339 k.p.c.). Wyrok taki został wydany w 162 przypadkach (27% ogółu analizowanych spraw). W wyrokach zaocznych bardzo często uwzględniano całość żądania powoda-kredytodawcy, a akta sądowe nie zawierały śladu potwierdzającego, czy sąd badał zgodność twierdzeń powoda z rzeczywistością i przepisami prawa. Do zdecydowanej mniejszości (kilkanaście spraw) należały wyroki zaoczne, w których powództwo

²¹ Można jednak odnieść wrażenie, że w niektórych sprawach sąd wyraźnie naprowadzał pozwanego konsumenta na możliwość podniesienia zarzutu przedawnienia. Wskazuje na to sposób zadawania konsumentowi pytań, jaki ujawniono w protokołach z rozprawy.

²² Por. np. Ł. Gębski, *Nadmierne zadłużenie gospodarstw domowych – problem finansowo-prawny czy społeczny?*, Gospodarka Narodowa 2013, nr 4, s. 83 i n.; M. Solarz, *Nadmierne zadłużenie osób fizycznych jako przyczyna wykluczenia społecznego* [w:] *Rynek finansowy. Inspiracje z integracji europejskiej* (red. P. Karpuś, B. Węclawski), Lublin 2008; B. Świecka, *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Warszawa 2008.

oddalono w całości lub w części (np. ze względu na abuzywność postanowień umownych dotyczących opłat i prowizji).

Około 80% spraw zakończyło się wyrokiem (zaocznym albo niezaocznym) uwzględniającym roszczenie powoda-kredytodawcy (w całości lub w części).

W 83 przypadkach (13,9% ogółu analizowanych spraw) proces sądowy zakończono w drodze postanowienia, bez rozstrzygnięcia merytorycznego. W tej grupie zazwyczaj występowały przypadki, w których powód-kredytodawca składał pozew w elektronicznym postępowaniu upominawczym, a gdy sprawa została skierowana do postępowania zwykłego, powód nie uzupełniał wymaganych dokumentów i postępowanie umarzano.

Tabela 4. Sposób rozstrzygnięcia sprawy

Rodzaj orzeczenia	Liczba spraw	Procent spraw
wyrok niezaoczny	353	59,1%
wyrok zaoczny	162	27%
postanowienie	83	13,9%

Źródło: opracowanie własne

3.8. Kontrola instancyjna orzeczenia sądu

Ogromna większość analizowanych spraw zakończyła się w I instancji, tj. na poziomie sądu rejonowego. Orzeczenia bardzo rzadko podlegały kontroli przez sąd II instancji (sąd okręgowy) w wyniku złożenia apelacji. Dotyczyło to zaledwie 20 przypadków (3,3% ogółu analizowanych spraw). Liczba ta obejmuje apelacje wnoszone przez kredytodawcę i konsumenta.

Tabela 5. Kontrola instancyjna orzeczenia sądu

Zaskarżenie orzeczenia	Liczba spraw	Procent spraw
złożenie apelacji	20	3,3%
brak apelacji	578	96,7%

Źródło: opracowanie własne

4. Kontekst europejski

Niezmiernie istotna dla prawidłowego stosowania przepisów o kredycie konsumenckim jest kwestia ich kontekstu europejskiego²³. Unijny dorobek prawny (*acquis communautaire*), który leży u podstaw tych przepisów, powinien być odpowiednio uwzględniany w praktyce sądowej. Na dorobek ten składają się przede wszystkim dyrektywy unijne oraz orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

4.1. Dyrektywy unijne dotyczące kredytu konsumenckiego

Przepisy u.k.k. z 2001 r. stanowiły transpozycję dyrektywy 87/102.²⁴ Z kolei przepisy u.k.k. transponowały do prawa polskiego dyrektywę 2008/48²⁵. Regulacje, które zawarto w tych dyrektywach, powinny – w ramach wykładni prounijnej – oddziaływać na sposób interpretacji i stosowania prawa polskiego w zakresie transakcji kredytu konsumenckiego²⁶.

4.2. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE w dziedzinie kredytu konsumenckiego

W ramach dorobku unijnego ważką rolę odgrywa orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej²⁷. Orzecznictwo to stanowi swoiste źródło prawa pochodzące z Unii Europejskiej, które powinno być uwzględniane przez sądy polskie w procesie stosowania norm o podłożu unijnym.

²³ Por. np. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 389 i n.

²⁴ Dyrektywa 87/102/EWG z 22.12.1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego (Dz.U. L 42 z 12.02.1987 r., s. 48 i n.), dalej: „dyrektywa 87/102”.

²⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z 23.04.2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG (Dz.Urz. UE L nr 133 z 22.05.2008 r., s. 66-92), dalej: „dyrektywa 2008/48”.

²⁶ Por. np. A. Kalisz, *Wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego*, Warszawa 2007, s. 75 i n.

²⁷ Poprzednio Trybunał funkcjonował pod nazwą: „Europejski Trybunał Sprawiedliwości”.

W dalszej części opracowania w kolejności chronologicznej skrótowo przedstawiono orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości UE, które mogą być istotne dla stosowania przepisów o kredycie konsumenckim przez polskie sądy²⁸. Orzeczenia te dotyczą nie tylko dyrektyw poświęconych kredytowi konsumenckiemu, ale i powiązanej z nimi dyrektywy o nieuczciwych postanowieniach umownych²⁹.

Pierwszym orzeczeniem jest wyrok TS UE z 23.03.2000 r. (C-208/98) *Berliner Kindl Brauerei AG v. Siepert*. W wyroku tym stwierdzono, że dyrektywa 87/102 nie obejmuje umowy gwarancji spłaty kredytu, jeżeli ani gwarant, ani kredytobiorca nie działają w ramach swojej działalności handlowej lub zawodowej.

W wyroku z 4.03.2004 r. (C-264/02) *Cofinoga* Trybunał Sprawiedliwości UE uznał, że dyrektywa 87/102 nie wymaga, aby przedłużenie – na dotychczasowych warunkach – umowy o kredyt konsumencki zawartej na czas oznaczony (w formie karty kredytowej), z oprocentowaniem zmiennym, powodowało obowiązek kredytodawcy do powiadomienia na piśmie kredytobiorcy o aktualnej rocznej stopie oprocentowania kredytu i przesłankach jej zmiany.

Kolejnym orzeczeniem jest wyrok TS UE z 4.10.2007 r. (C-429/05) *Rampion v. Franfinance SA oraz K par K SAS*³⁰, który dotyczy kredytu wiązane. W wyroku tym Trybunał uznał, że wykładni art. 11 i 14 dyrektywy 87/102 należy dokonywać w ten sposób, iż powołane przepisy sprzeciwiają się temu, aby przewidziane w art. 11 ust. 2 tej dyrektywy prawo do podjęcia środków prawnych, które przysługuje konsumentowi wobec kredytodawcy, było obwarowane przesłanką, by wcześniejsza oferta kredytu zawierała wzmiankę o finansowanych towarze lub usłudze. Trzeba zaznaczyć, że w omawianym wyroku TS UE uznał, że wykładni dyrektywy 87/102 należy dokonywać w ten sposób, iż pozwala ona sędziemu na zastosowanie z urzędu przepisów transponujących do prawa krajowego art. 11 ust. 2 tej dyrektywy.

²⁸ Wszystkie orzeczenia TS UE opracowano na podstawie wersji dostępnych na stronie www.curia.europa.eu.

²⁹ Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. U. L 95 z 21.04.1993 r., s. 29 i n.), dalej: „dyrektywa 93/13”.

³⁰ B. Łyszczarz, *Pojęcie umów powiązanych w ustawie o kredycie konsumenckim w świetle orzeczenia ETS w sprawie C-429/05 Rampion przeciwko Franfinance SA oraz K par K SAS*, Prawo Bankowe 2008, nr 6.

Wyrok TS UE z 23.04.2009 r. (C-509/07) Scarpelli v. NEOS Banca SpA również dotyczył kredytu wiążanego³¹. W wyroku tym stwierdzono, że wykładni art. 11 ust. 2 dyrektywy 87/102 należy dokonywać w ten sposób, że istnienie umowy pomiędzy kredytodawcą a dostawcą, na podstawie której kredyt jest przyznawany wyłącznie przez tego kredytodawcę klientom tego dostawcy, nie stanowi niezbędnej przesłanki do tego, aby klienci mieli prawo do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy w przypadku niewykonania zobowiązań ciążących na dostawcy celem dochodzenia roszczenia o rozwiązanie umowy kredytu oraz następnie zwrot kwot uiszczonych już na rzecz kredytodawcy.

Postanowienie TS UE z 16.11.2010 r. (C-76/10) Pohotovost s.r.o. v. Korckovska³² odnosiło się m.in. do rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania. Trybunał wyjaśnił, że brak zawarcia w badanej umowie kredytu konsumenckiego rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania - co jest niezmiernie istotne z punktu widzenia dyrektywy 87/102 - może stanowić decydujący element przeprowadzanej przez sąd krajowy analizy kwestii tego, czy zawarty w umowie kredytu warunek dotyczący jego kosztu jest wyrażony prostym i zrozumiałym językiem w rozumieniu art. 4 dyrektywy 93/13. Jeśli sytuacja taka nie zachodzi, sąd krajowy ma prawo, także z urzędu, dokonać oceny, czy - przy uwzględnieniu wszelkich okoliczności towarzyszących zawarciu tej umowy - brak zawarcia rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w składającym się na tę umowę kredytu warunku dotyczącym jego kosztu może nadawać temu warunkowi nieuczciwy charakter w rozumieniu art. 3 i 4 dyrektywy 93/13. Mimo to, bez względu na istniejącą możliwość przeprowadzenia oceny tej umowy z punktu widzenia dyrektywy 93/13, wykładni dyrektywy 87/102 należy dokonywać w ten sposób, iż pozwala ona sądowi krajowemu na zastosowanie z urzędu przepisów transponujących do prawa krajowego art. 4 dyrektywy 87/102 i stanowiących, że brak zawarcia rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w umowie kredytu konsumenckiego skutkuje tym, iż kredyt ten jest uważany za bezpłatny.

Pewne znaczenie może mieć także wyrok TS UE z 15.03.2012 r. (C-453/10) Perenic v. SOS financ spol. s.r.o., który w pierwszym rzędzie dotyczy dyrektywy

³¹ W. Baranowska-Zajac, *Glosa do wyroku ETS z 23 kwietnia 2009 r. (C-509/07)*, LEX/el; W. Baranowska-Zajac *Problem umów wiązanych na tle europejskich i polskich przepisów o kredycie konsumenckim oraz wyroku TS w sprawie C-509/07, Luigi Scarpelli*, Monitor Prawniczy 2010, nr 18.

³² W. Baranowska-Zajac, *Glosa do postanowienia TS UE z 16.11.2010 r. (C-76/10)*, LEX/el.

o nieuczciwych praktykach handlowych³³. W wyroku tym Trybunał stwierdził, że praktykę handlową polegającą na podaniu w umowie kredytu rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania niższej od tej stosowanej w rzeczywistości, należy uznać za „wprowadzającą w błąd” w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy 2005/29, jeśli powoduje ona lub może spowodować podjęcie przez konsumenta decyzji dotyczącej transakcji, której inaczej by nie podjął. Do sądu krajowego należy ustalenie, czy ma to miejsce w rozpatrywanej przez sąd sprawie. Stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiej praktyki handlowej stanowi jedną z okoliczności, na których właściwy sąd może oprzeć, zgodnie z art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, ocenę nieuczciwego charakteru warunków umowy dotyczących ponoszonego przez konsumenta kosztu przyznanego mu kredytu. Takie stwierdzenie nie ma jednak bezpośredniego wpływu na ocenę ważności zawartej umowy kredytu w kontekście art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13.

Wyrok TS UE z 14.06.2012 r. (C-618/10) Banco Espanol de Credito SA v. Camino zapadł na tle stosowania dyrektywy 93/13, ale ma on wymiar ogólniejszy. W wyroku tym uznano, że dyrektywę 93/13 należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się ona przepisom państwa członkowskiego, które nie zezwalają sądowi rozpatrującemu pozew o nakaz zapłaty na dokonanie oceny z urzędu, *ab limine litis* ani na żadnym innym etapie postępowania - mimo że dysponuje on niezbędnymi w tym celu wszelkimi elementami prawnymi i faktycznymi - nieuczciwego charakteru warunku dotyczącego odsetek za zwłokę znajdującego się w umowie zawartej pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem, w braku sprzeciwu wniesionego przez tego ostatniego.

Kredytu konsumenckiego bezpośrednio dotyczył wyrok TS UE z 12.07.2012 r. (C-602/10) SC Volksbank Romania SA v. CJPC. W wyroku tym Trybunał przesądził, że wykładni art. 22 ust. 1 dyrektywy 2008/48 należy dokonywać w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, aby przepisy krajowe służące transpozycji tej dyrektywy do prawa wewnętrznego obejmowały swoim zakresem przedmiotowym umowy o kredyt, których przedmiotem jest udzielanie kredytu zabezpieczonego nieruchomością, pomimo że takie umowy są na mocy art. 2 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2008/48 wyraźnie wyłączone z przedmiotowego zakresu jej stosowania. Trybunał

³³ Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.05.2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym (Dz. U. L 149 z 11.06.2005 r., s. 22 i n.), dalej: „dyrektywa 2005/29”.

dodał, że wykładni art. 30 ust. 1 dyrektywy 2008/48 należy dokonywać w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, aby przepisy krajowe służące transpozycji tej dyrektywy do prawa wewnętrznego określały swój czasowy zakres zastosowania w ten sposób, iż mają one zastosowanie również do umów o kredyt, które są wyłączone z przedmiotowego zakresu stosowania tej dyrektywy i które obowiązywały w dniu wejścia w życie rzeczonych przepisów. Co więcej, wykładni art. 22 ust. 1 dyrektywy 2008/48 należy dokonywać w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, aby przepisy krajowe służące transpozycji tej dyrektywy do prawa wewnętrznego nakładały na instytucje kredytowe obowiązki nieprzewidziane przez tę dyrektywę w zakresie rodzajów prowizji, które instytucje te mogą pobierać w ramach umów o kredyt konsumencki wchodzących w zakres stosowania tych przepisów. Trybunał wskazał, że wykładni zasad traktatowych z dziedziny swobody świadczenia usług należy dokonywać w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie przepisom prawa krajowego zakazującym instytucjom kredytowym pobierania pewnych prowizji bankowych. Ponadto, wykładni art. 24 ust. 1 dyrektywy 2008/48 należy dokonywać w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie uregulowaniu stanowiącemu część przepisów krajowych służących transpozycji dyrektywy 2008/48, które w dziedzinie sporów dotyczących kredytów konsumenckich umożliwia konsumentom zwrócenie się bezpośrednio do organu ochrony konsumenta, mogącego następnie nałożyć na instytucje kredytowe kary za naruszenie tych przepisów krajowych, bez konieczności uprzedniego skorzystania z procedur pozasądowych przewidzianych przez prawo krajowe dla rozwiązywania tego rodzaju sporów.

De lege ferenda istotne znaczenie może mieć wyrok TS UE z 27.03.2014 r. (C-565/12) LCL Le Credit Lyonnais SA v. Kalhan³⁴. W wyroku tym Trybunał stwierdził, że wykładni art. 23 dyrektywy 2008/48 należy dokonywać w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie stosowaniu krajowych przepisów dotyczących sankcji, na mocy których w wypadku naruszenia przez kredytodawcę przedkontraktowego obowiązku oceny zdolności kredytowej kredytobiorcy poprzez sprawdzenie odpowiedniej bazy danych ów kredytodawca jest pozbawiany prawa do odsetek umownych, lecz z mocy prawa przysługują mu odsetki ustawowe wymagalne od daty ogłoszenia wyroku sądowego nakazującego kredytobiorcy zapłatę kwot pozostałych

³⁴ Zob. M. Sieradzka, *Glosa do wyroku TS UE z 27.03.2014 r. (C-565/12)*, LEX/el.

do spłacenia, których stawka jest ponadto podwyższona o 5 punktów, jeżeli po upływie dwóch miesięcy od tego ogłoszenia kredytobiorca nie spłacił długu. Chodzi o sytuację, gdy sąd stwierdzi, że w wypadku powodującym natychmiastową wymagalność pozostałego do spłaty kapitału kredytu ze względu na zaleganie kredytobiorcy ze spłatą, kwoty, jakie faktycznie może otrzymać kredytodawca w wyniku zastosowania sankcji pozbawienia prawa do odsetek, nie są znacząco niższe od tych, jakie mógłby on otrzymać, gdyby dochował obowiązku oceny zdolności kredytowej kredytobiorcy.

Ważne znaczenie dla kredytów hipotecznych (zob. art. 4 ust. 2 pkt 1 u.k.k.) ma niedawny wyrok TS z 30.04.2014 r. (C-26/13) Kasler v. OTP Jelzálogbank Zrt. Kredyty hipoteczne dotychczas często były w Polsce nominowane w walucie obcej lub indeksowane do waluty obcej. Obszerna teza Trybunału stwierdza, że art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13 należy interpretować w ten sposób, że:

- wyrażenie „określenie głównego przedmiotu umowy” obejmuje wprowadzony do zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem umowy kredytu denominowanego w walucie obcej warunek, który nie był przedmiotem indywidualnych negocjacji, taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym, zgodnie z którym to warunkiem do celów obliczenia rat kredytu stosowany jest kurs sprzedaży wspomnianej waluty, jedynie pod warunkiem, że zostanie ustalone, iż wspomniany warunek określa podstawowe świadczenie w ramach danej umowy, które jako takie charakteryzuje tę umowę, przy czym ustalenia tego powinien dokonać sąd odsyłający, biorąc pod uwagę charakter, ogólną systematykę i postanowienia rozpatrywanej umowy, a także jej kontekst prawny i faktyczny;
- tego rodzaju warunku – w zakresie, w jakim przewiduje on po stronie konsumenta zobowiązanie pieniężne w postaci obowiązku zapłaty w ramach rat kredytu kwot wynikających z różnicy między kursem sprzedaży a kursem kupna danej waluty obcej – nie można uznać za określający „wynagrodzenie”, którego stosunek jako świadczenia wzajemnego do dostarczonej przez kredytodawcę usługi nie może być przedmiotem oceny nieuczciwego charakteru na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.

Ponadto, w powołanym wyroku Trybunał uznał, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg, zgodnie z którym warunek umowy musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek. Umowa powinna przedstawiać także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne. Trybunał dodał, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji, w której umowa zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem nie może dalej obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwego warunku, przepis ten nie sprzeciwia się uregulowaniu krajowemu, które pozwala sądowi krajowemu zarządzić skutkom nieważności tego warunku poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.

Dla porządku można jeszcze zasygnalizować postanowienie TS UE z 3.07.2014 r. (C-92/14) Tudoran v. SC Suport Colect SRL. W postanowieniu tym uznano, że dyrektywa Rady 93/13, jak również dyrektywa 2008/48/WE nie znajdują zastosowania w sporze w postępowaniu głównym, tj. w sporze dotyczącym umowy kredytu zawartej przed przystąpieniem Rumunii do Unii Europejskiej.

Należy podkreślić, że w powołanych orzeczeniach TS UE wielokrotnie wskazywał na obowiązek działania z urzędu przez sąd krajowy w odniesieniu do stosowania przepisów krajowych o ochronie konsumenta, które transponują dyrektywy unijne do wewnętrznego porządku prawnego. Wpisuje się to w ogólny nurt orzecznictwa TS UE dotyczącego obowiązków oraz jurysdykcji sądu w zakresie ochrony konsumenta³⁵.

³⁵ W szczególności zob. wyrok TS UE z 27.06.2000 r. (C-240/98 do C-244/98) Oceano. Szerzej zob. M. Baran, *Stosowanie z urzędu prawa Unii Europejskiej przez sądy krajowe*, Warszawa 2014.

4.3. Kontekst europejski w orzecznictwie polskich sądów

Kontekst europejski bez wątpienia powinien być uwzględniany w toku orzekania przez polskie sądy w sprawach dotyczących stosowania przepisów o kredycie konsumenckim. W szczególności dotyczy to wymagania wykładni pronunijnej przepisów u.k.k. z 2001 r. oraz przepisów u.k.k., tak aby należycie transponować dyrektywę 87/102 oraz dyrektywę 2008/48 do polskiego porządku prawnego. Odnosi się to również do obowiązku aktywnej postawy sądów w celu ochrony konsumentów przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi, czyli odpowiedniej transpozycji dyrektywy 93/13.

Przeprowadzona analiza zbioru spraw sądowych dowodzi, że kontekst europejski nie zaistniał odpowiednio w świadomości polskich sędziów, a przynajmniej nie dał wyrazu w treści uzasadnień wydawanych orzeczeń. W żadnej (sic!) ze spraw sądowych, które były przedmiotem badania, uzasadnienie orzeczenia sądu nie zawierało nawet wzmianki o podłożu europejskim stosowanych regulacji ani orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości UE. Nic nie wskazuje na to, aby wydając orzeczenia w analizowanej grupie spraw, sądy kierowały się *acquis communautaire*³⁶.

Ponadto, w wielu wypadkach sądy wykazywały pasywną postawę wobec problemu ochrony konsumenta przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi³⁷. Dotyczy to zwłaszcza licznych spraw zakończonych wyrokami zaocznymi, w których sądy nie podejmowały trudu oceny, czy postanowienia umowy, z których wynikały pewne prowizje i opłaty na rzecz kredytodawcy, mają charakter dozwolony względem pozwanego konsumenta³⁸. Zdarzało się, że sądy polskie powstrzymywały się przed oceną abuzywności postanowień dotyczących odsetek za opóźnienie³⁹. Kwestia ta

³⁶ Przykładowo, w sprawie zakończonej wyrokiem SR dla Krakowa-Śródmieścia z 24.05.2012 r. (VI C-upr 94/11) nadarzała się znakomita okazja do nawiązania do wyroków TS UE z 23.04.2009 r. (C-509/07) Scarpelli v. NEOS Banca SpA oraz z 4.10.2007 r. (C-429/05) Rampion v. Franfinance SA oraz K par K SAS, ponieważ sprawa dotyczyła kredytu wiążanego.

³⁷ Zob. E. Skotnicka, *Zasada kontradyktoryjności i postulat sprawnego postępowania sądowego a ochrona praw konsumentów w świetle dyrektywy 93/13*, Europejski Przegląd Sądowy 2010, nr 3.

³⁸ Zob. np. wyrok zaoczny SR w Kutnie z 26.11.2012 r. (I C 412/12); wyrok zaoczny SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 8.08.2013 r. (VIII C 85/12).

³⁹ Zob. np. wyrok SR w Łęczycy z 10.10.2012 r. (I C 309/12). Z kolei w wyroku SR w Kamieniu Pomorskim z 18.04.2012 r. (I C 25/12).

jest istotna w kontekście wyroku TS UE z 14.06.2012 r. (C-618/10) Banco Espanol de Credito SA v. Camino, z którego m.in. wynika, że przesłanki ustawowe do wydania wyroku zaocznego nie zwalniają sądu z obowiązku badania z urzędu kwestii abuzywności klauzul umownych w procesie z udziałem konsumenta, w tym klauzul regulujących odsetki karne.

W żadnej z analizowanych spraw nie pojawił się ślad refleksji ze strony sądu, czy dany problem – ze względu na kontekst europejski - nie powinien być przedstawiony do rozstrzygnięcia Trybunałowi Sprawiedliwości UE⁴⁰. Dotyczy to, przykładowo, problemu, czy opłata za obsługę domową zalicza się do całkowitego kosztu kredytu, co miałyby wpływ na ustalenie wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania kredytu⁴¹.

5. Reklama kredytu konsumenckiego

Przechodząc do analizy efektywności poszczególnych instrumentów prawnej ochrony kredytobiorcy-konsumenta, trzeba zacząć od instrumentów stosowanych w okresie przed zawarciem umowy o kredyt konsumencki. Tworzą one system normatywny tzw. asysty przedkontraktowej.

Podstawowym elementem tego systemu są reguły odnoszące się do reklamowania kredytu konsumenckiego. Zgodnie z art. 16 u.k.k. z 2001 r. w ofertach i reklamach dotyczących kredytu konsumenckiego zawierających jakiegokolwiek dane dotyczące kosztu kredytu konsumenckiego kredytodawca lub podmiot pośredniczący w zawarciu umowy są obowiązani podawać rzeczywistą roczną stopę oprocentowania, wyliczoną od całkowitego kosztu kredytu⁴².

⁴⁰ Por. U. Ernst [w:] *Europäische Methodenlehre* (red. K. Riesenhuber), De Gruyter 2010, s. 824-825; F. Zoll, *Glosa do wyroku SA w Warszawie z 22.09.2010 r. (VI ACa 185/10)*, Monitor Prawa Bankowego 2012, nr 9, s. 40 i n. Powołani autorzy zwracają uwagę na niechęć polskich sądów do kierowania zapytań w sprawach cywilnych do Trybunału Sprawiedliwości UE.

⁴¹ Zob. pkt. 27.3 oraz powołane tam orzeczenia.

⁴² Por. M. Rusinek [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 375 i n.; R. Trzaskowski, *Ustawa...op. cit.*, s. 279 i n.

W aktualnie obowiązujących przepisach rozszerzono regulację, której przedmiotem jest reklama kredytu konsumenckiego⁴³. Stosownie do art. 7 ust. 1 u.k.k. kredytodawca lub pośrednik kredytowy w reklamach dotyczących kredytu konsumenckiego zawierających dane dotyczące kosztu kredytu konsumenckiego muszą podawać konsumentowi w sposób jednoznaczny, zrozumiały i widoczny: 1) stopę oprocentowania kredytu, wraz z wyodrębnieniem opłat uwzględnianych w całkowitym koszcie kredytu, 2) całkowitą kwotę kredytu, 3) rzeczywistą roczną stopę oprocentowania. Ponadto, w reklamach należy podać czas obowiązywania umowy, całkowitą kwotę do zapłaty przez konsumenta oraz wysokość rat, a także cenę towaru lub usługi oraz kwotę wszystkich zaliczek w przypadku umowy o kredyt przewidującej odroczenie płatności. Jeżeli do zawarcia umowy o kredyt konsumencki, na warunkach określonych w reklamie, niezbędne jest zawarcie umowy dodatkowej, w szczególności umowy ubezpieczenia, a kosztu takiej umowy nie można z góry określić, reklama powinna zawierać w sposób jednoznaczny, zrozumiały i widoczny informację o tym obowiązku, wraz z rzeczywistą roczną stopą oprocentowania. Informacje, o których mowa, należy podać na podstawie reprezentatywnego przykładu (zob. art. 8 u.k.k.).

Celem powołanych przepisów jest ochrona konsumenta przed komunikatami reklamowymi, które zachęcałyby go do zaciągnięcia kredytu, podając niepełne informacje o kosztach związanych z takim kredytem. Przepisy te nie ograniczają możliwości reklamowania produktów kredytowych, ale zmierzają do nadania reklamie postaci bardziej przyjaznej dla konsumenta (nasylenia jej przydatnymi informacjami). Otrzymując w reklamie skrótowe informacje na temat kosztów kredytu, konsument może szybko wstępnie ocenić, czy reklamowany produkt odpowiada jego potrzebom i interesom, a także oszacować koszt takiego kredytu.

Instrumenty, o których mowa, w większym stopniu chronią interes zbiorowy konsumentów, a nie indywidualny interes konkretnego konsumenta. Dlatego są one przede wszystkim przedmiotem zainteresowania ze strony Komisji Nadzoru

⁴³ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 174 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 140 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 433-435; T. Ostrowski [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 53 i n.

Finansowego⁴⁴ oraz Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów⁴⁵ w postępowaniach nadzorczych lub postępowaniach dotyczących ochrony zbiorowych interesów konsumentów.

Naruszenie przepisów odnoszących się do reklamy kredytu konsumenckiego teoretycznie może rodzić pewne konsekwencje cywilnoprawne w relacji między kredytodawcą a konsumentem⁴⁶. W grupie analizowanych spraw nie stwierdzono jednak żadnego przypadku, w którym przepisy te mogłyby znajdować zastosowanie. Na podstawie analizowanego materiału empirycznego nie można zatem ocenić efektywności wspomnianych instrumentów prawnych dotyczących reklamy kredytu konsumenckiego w odniesieniu do ochrony indywidualnych interesów konsumentów.

6. Ocena zdolności kredytowej konsumenta

Przepisy u.k.k. z 2001 r. nie zawierały normy nakazującej każdorazowo ocenę zdolności kredytowej konsumenta przed udzieleniem mu kredytu. Obowiązek taki dotyczył jedynie banków na podstawie art. 70 ust. 1 p.b. Od 18.12.2011 r., zgodnie z art. 9 ust. 1 u.k.k., wszystkich kredytodawców obejmuje nakaz dokonania oceny zdolności kredytowej konsumenta (w pierwotnej wersji przepisu: oceny ryzyka kredytowego⁴⁷). Warto zauważyć, że nakaz ten nie jest jednak równoznaczny z cywilnoprawnym zakazem udzielenia kredytu osobie, która nie wykazuje zdolności kredytowej.

Celem powołanego instrumentu jest przede wszystkim ochrona stabilności rynku finansowego oraz zbiorowego interesu konsumentów. Nie przyznaje on konsumentowi żadnego uprawnienia prywatnoprawnego, ponieważ nie chroni jego

⁴⁴ Zob. pismo Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego z 13.04.2012 r. (DOK/WPR/0735/5/1/12/BK), Monitor Prawa Bankowego 2012, nr 10.

⁴⁵ Zob. *Reklama parabanków. Raport z kontroli reklam pozabankowych instytucji finansowych oferujących pożyczki konsumentom*, UOKiK, Poznań, maj 2013 r. Zob. np. decyzja Prezesa UOKiK nr DDK 3/2013 z 19.11.2013 r.; decyzja Prezesa UOKiK nr DDK 7/2013 z 30.12.2013 r.; decyzja Prezesa UOKiK nr RWR 45/2013 z 31.12.2013 r., www.uokik.gov.pl.

⁴⁶ Por. M. Jobska, *Cywilnoprawne skutki reklamy bankowej dla konsumenta*, Prawo Bankowe 2006, nr 9; A. Malarewicz, *Konsument a reklama. Studium cywilnoprawne*, Warszawa 2009.

⁴⁷ Por. T. Białek, *Obowiązek oceny zdolności/ryzyka kredytowego w nowej ustawie o kredycie konsumenckim*, Monitor Prawa Bankowego 2011, nr 12.

indywidualnych interesów⁴⁸. W związku z tym kontrola stosowania tego instrumentu pozostaje przede wszystkim w gestii organu nadzoru finansowego, któremu zdarza się interweniować dość stanowczo, gdy spostrzeże uchybienia⁴⁹.

W grupie analizowanych spraw kwestia oceny zdolności kredytowej podnoszona była przez pozwane osoby w zasadzie w dwóch kontekstach. Po pierwsze, niektórzy konsumenci prezentowali postawę roszczeniową i twierdzili, że skoro kredytodawca nie zbadał ich zdolności kredytowej, to tym samym są oni zwolnieni z obowiązku zwrotu kredytu⁵⁰. Po drugie, spadkobiercy dziedziczący po kredytobiorcy, którzy – po otwarciu spadku - najczęściej z zaskoczeniem dowiadywali się o znacznym zadłużeniu spadkodawcy, podnosili zarzut, że przed udzieleniem kredytu nie dokonano oceny zdolności kredytowej spadkodawcy.

Sądy zarzutów tych nie podzielały⁵¹. Uznawały, że naruszenie obowiązku badania zdolności kredytowej nie ma wpływu na ważność umowy o kredyt konsumencki i obowiązek zwrotu kredytu wraz z należnościami ubocznymi określonymi w umowie⁵².

Warto dodać, że w wielu analizowanych sprawach rzeczywiście było widoczne, że kredytodawca nie dokonał żadnej oceny zdolności kredytowej kredytobiorcy albo uczynił to bardzo pobieżnie (np. gdy udzielono kredytu konsumentowi, który uprzednio zaciągnął już znaczące zobowiązania albo podlegał egzekucji w związku z niespłaceniem wcześniejszego zadłużenia). Dotyczy to zwłaszcza pożyczek

⁴⁸ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 185 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 155 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 424-425; T. Ostrowski [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 66 i n.

⁴⁹ Zob. np. pismo Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego z 14.03.2013 r. (DLB/DLB_WL1/708/7/1/2013/AK), *Monitor Prawa Bankowego* 2014, nr 6; pismo Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego z 15.01.2014 r., www.knf.gov.pl.

⁵⁰ Zob. np. wyrok SA w Katowicach z 20.03.2014 r. (I ACa 1197/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

⁵¹ Jako ciekawostkę można przytoczyć wyrok SR dla Krakowa-Podgórze z 2.02.2012 r. (I C 184/12), w którym sąd odmówił zasądzenia zwrotu kosztów procesu na rzecz spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, powołując się – oprócz trudnej sytuacji materialnej pozwanego konsumenta – na niewykonanie przez kasę obowiązku weryfikacji zdolności kredytowej tego konsumenta.

⁵² Identyczny pogląd prezentowany jest w piśmiennictwie w odniesieniu do art. 70 ust. 1 p.b. Por. np. A. Kawulski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 348; J. Molis [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*, t. I (red. F. Zoll), Kraków 2005, s. 699; Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 504; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 371-372. Z orzecnictwa zob. wyrok SA w Warszawie z 7.05.2014 r. (VI Aca 945/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

udzielanych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe przed 18.12.2011 r.⁵³ Ze względu na przedmiot analizy i zgromadzony materiał empiryczny nie sposób jednak wiarygodnie ocenić efektywności instrumentu nakazującego ocenę zdolności kredytowej konsumenta.

7. Obowiązek udzielenia wyjaśnień konsumentowi

W przepisach u.k.k. z 2001 r. nie przewidziano szczególnego obowiązku po stronie kredytodawcy dotyczącego udzielania konsumentowi wyjaśnień na temat przyznawanego kredytu. Obowiązek taki mógł być jednak wywodzony z zasad współżycia społecznego na podstawie art. 56 lub art. 354 § 1 k.c.

W aktualnie obowiązującym art. 11 u.k.k. na kredytodawcę został nałożony obowiązek, aby - przed zawarciem umowy o kredyt konsumencki - udzielić konsumentowi wyjaśnień dotyczących treści przekazanych informacji oraz postanowień zamieszczonych w umowie, która ma zostać zawarta, w sposób umożliwiający konsumentowi podjęcie decyzji dotyczącej umowy o kredyt konsumencki. Obowiązek ten ciąży również na pośredniku kredytowym.

Art. 11 u.k.k. stanowi jeden z podstawowych elementów normatywnych systemu asysty przedkontraktowej, które zmierzają do ochrony interesu indywidualnego konsumenta. Celem tego przepisu jest umożliwienie konsumentowi oceny, czy proponowane warunki kredytu są dostosowane do jego potrzeb i sytuacji finansowej, a w rezultacie umożliwienie mu podjęcia racjonalnej decyzji, czy zawrzeć określoną umowę⁵⁴. Wyjaśnienia, które mają być przedstawione konsumentowi przez kredytodawcę, polegają na opisanie znaczenia danej informacji (postanowienia

⁵³ W wyroku SR w Gnieźnie z 28.05.2013 r. (I C 827/12) zasądzoną należność rozłożono na 60 rat po 180 zł. W uzasadnieniu wyroku sąd zaznaczył, że jedną z przyczyn rozłożenia należności na raty jest to, że powód (spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa) nie zweryfikował sytuacji finansowej pożyczkobiorcy, w szczególności jego zadłużenia w bankach i innych instytucjach finansowych, nie wziął pod uwagę wieku pożyczkobiorcy (72 lata) i nienależycie ocenił zdolność kredytową oraz realność spłaty zobowiązania przez pożyczkobiorcę.

⁵⁴ Szerzej por. T. Czech, *Kredyt...*, op. cit., s. 192 i n.; A. Kopeć [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, op. cit., s. 83 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, op. cit., s. 170 i n.; P. Tereszkievicz, *Obowiązek udzielenia wyjaśnień w unijnym i polskim prawie kredytu konsumenckiego na gruncie dyrektywy 2008/48/WE* [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego* (red. J. Pisuliński, P. Tereszkievicz, F. Zoll), Warszawa 2012.

umownego) oraz konsekwencji, jakie – w typowych okolicznościach – mogą z niej wynikać dla konsumenta. Wyjaśnienia powinny być zindywidualizowane, dostosowane do sytuacji konkretnego konsumenta. Należy jednak zauważyć, że przepis ten nie obliuguje kredytodawcy do doradzania konsumentowi w sprawie zaciągnięcia kredytu.

W analizowanych sprawach sądowych nie zdarzył się żaden przypadek zastosowania art. 11 u.k.k. Nie podnoszono również problemu braku wymaganych wyjaśnień ze strony kredytodawcy na podstawie zasad współżycia społecznego. W związku z tym nie można wyciągnąć żadnych wniosków odnośnie do efektywności tego instrumentu.

8. Doręczenie konsumentowi projektu umowy o kredyt konsumencki

W przepisach u.k.k. z 2001 r. nie występował obowiązek doręczenia konsumentowi projektu umowy o kredyt konsumencki przed jej zawarciem. Jedynie w przypadku, gdy kredytodawca nie doręczał konsumentowi egzemplarza umowy w chwili jej zawarcia, był on obowiązany wręczyć konsumentowi niepodpisany informacyjny egzemplarz umowy odpowiadający jej treści (art. 4 ust. 5 u.k.k. z 2001 r.)⁵⁵.

W myśl aktualnie obowiązującego art. 12 u.k.k. konsument ma prawo do otrzymania, na wniosek, bezpłatnego projektu umowy o kredyt konsumencki, jeżeli - w ocenie kredytodawcy lub pośrednika kredytowego - spełnia on warunki do udzielenia mu kredytu konsumenckiego przez tego kredytodawcę lub pośrednika kredytowego. Projekt umowy powinien zawierać dane konsumenta, o których mowa w art. 30 ust. 1 pkt 1 u.k.k., oraz wszystkie warunki, na których kredyt mógłby zostać udzielony⁵⁶.

⁵⁵ Sens tego przepisu budził poważne wątpliwości. Por. J. Pisuliński, *O nowelizacji ustawy o kredycie konsumenckim*, Monitor Prawniczy 2003, nr 19, s. 874; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 405; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 141-142; K. Włodarska [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 112-114. Zob. wyrok SA w Warszawie z 15.03.2013 r. (VI ACa 1230/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl, który wydano na tle przepisów o ochronie zbiorowych interesów konsumentów.

⁵⁶ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 197 i n.; A. Kopeć [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 86 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 172-173.

Celem art. 12 u.k.k. jest umożliwienie konsumentowi - w ramach asysty przedkontraktowej - zapoznania się z pełną treścią planowanej umowy o kredyt konsumencki, tak aby mógł on podjąć racjonalną decyzję o jej zawarciu. Instrument ten chroni interes indywidualnego konsumenta.

W sprawach sądowych, które były przedmiotem analizy, nie pojawiła się kwestia stosowania powołanego przepisu ani ogólnie problem niedostarczenia konsumentowi informacji na temat warunków zamierzonej umowy. Dlatego nie można ocenić efektywności omawianego instrumentu.

9. Doręczenie konsumentowi formularza informacyjnego

Przepisy u.k.k. z 2001 r. nie przewidywały obowiązków dotyczących doręczenia konsumentowi wystandaryzowanych informacji przed zawarciem umowy o kredyt konsumencki.

Obowiązki takie nałożono na kredytodawców i pośredników kredytowych w art. 13 i n. u.k.k. Zobligowani są oni do doręczenia konsumentowi – na trwałym nośniku – formularza informacyjnego, który zawiera obszerny zestaw informacji dotyczących warunków proponowanego kredytu. Zakres wymaganych informacji został ściśle określony i zależy on m.in. od rodzaju kredytu oferowanego konsumentowi.

Wspomniane rozwiązanie ma na celu zapewnienie konsumentowi informacji, które pozwolą mu na porównanie ofert kredytowych różnych kredytodawców (np. co do rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania) i wybranie oferty najkorzystniejszej dla siebie⁵⁷. Ochronie podlega interes indywidualnego konsumenta.

W analizowanych sprawach sądowych nie stwierdzono żadnych kwestii związanych z doręczeniem konsumentom formularzy informacyjnych ani treścią tych formularzy. W umowach, które znajdowały się w aktach sądowych, zamieszczano zazwyczaj standardowe klauzule, w których konsument oświadczał, że otrzymał formularz informacyjny. Nie wiadomo jednak, na ile oświadczenia te odpowiadały

⁵⁷ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 203 i n.; A. Kopeć [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 90 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 175 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 435 i n.

rzeczywistości – nie było to przedmiotem badania ze strony sądów. W związku z tym nie można wysnuwać żadnych wniosków co do efektywności omawianego instrumentu.

10. Forma umowy o kredyt konsumencki

Rolę ochronną w stosunku do konsumenta może pełnić forma zastrzeżona dla umowy o kredyt konsumencki. Zgodnie z art. 4 ust. 1 u.k.k., umowa taka powinna zostać zawarta na piśmie, a kredytodawca zobowiązany jest niezwłocznie doręczyć konsumentowi egzemplarz umowy⁵⁸. W myśl obecnie obowiązującego art. 29 ust. 1 u.k.k. zawarcie umowy o kredyt konsumencki również wymaga formy pisemnej, a po jej zawarciu konsument powinien niezwłocznie otrzymać egzemplarz umowy (art. 29 ust. 2 u.k.k.)⁵⁹. W powyższych przypadkach chodzi o formę pisemną dla celów dowodowych (*ad probationem*), stosownie do art. 74 § 1 k.c.

Warto zauważyć, że w piśmiennictwie podnosi się, iż *de lege lata* ze względu na wykładnię prounijną (tj. dyspozycję art. 10 ust. 1 dyrektywy 2008/48) równoległe z formą pisemną należy uznać za dopuszczalne stwierdzenie umowy na trwałym nośniku, np. w pliku przesłanym pocztą elektroniczną (zob. art. 5 pkt 17 u.k.k.)⁶⁰.

W sprawach sądowych, które były przedmiotem analizy, w zdecydowanej większości umowę o kredyt konsumencki zawarto w formie pisemnej⁶¹. Jedyne wyjątki (około 10 spraw) dotyczyły pożyczek udzielanych przez Internet. Procedura udzielenia takiej pożyczki wygląda zazwyczaj następująco. Konsument wypełnia na stronie internetowej pożyczkodawcy formularz rejestracyjny oraz zaznacza kwadracik

⁵⁸ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 404-405; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 102 i n.; K. Włodarska [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 108 i n.

⁵⁹ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 256 i n.; G. Kott [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 121 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 237 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 442-443.

⁶⁰ Tak T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 257-259; D. Rogoń, *Uprawnienia konsumenta w czasie trwania stosunku kredytowego na gruncie nowej ustawy o kredycie konsumenckim*, *Monitor Prawa Bankowego* 2011, nr 12, s. 14; por. też G. Kott [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 122-124; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 443.

⁶¹ W jednej ze spraw okazało się, że podpis konsumenta pod umową o kredyt konsumencki został sfalszowany (prawdopodobnie przez agenta banku). Zob. postanowienie SR w Chełmie z 15.11.2013 r. (I C 570/12).

potwierdzający, że zapoznał się z warunkami kredytu, a od 18.12.2011 r. że otrzymał także formularz informacyjny na trwałym nośniku. Następnie konsument dokonuje przelewu ze swojego rachunku bankowego opłaty rejestracyjnej w wysokości 1 zł. Przelew ten pełni rolę weryfikującą – pozwala zidentyfikować tożsamość konsumenta. Niekiedy dodatkowo wymaga się, aby w szczegółach płatności konsument potwierdził, że akceptuje warunki kredytu. W dalszej kolejności pożyczkodawca dokonuje przelewu kwoty pożyczki na rachunek bankowy konsumenta wskazany w formularzu rejestracyjnym oraz wysyła mu dokument umowy na adres poczty elektronicznej.

W analizowanych sprawach sądy gremialnie akceptowały taki tryb zawarcia umowy⁶². Z reguły uznawały, że wystarczające do wykazania, iż umowę zawarto, są dowody przedstawione przez kredytodawcę (tj. wydruki komputerowe), gdy pozwany konsument im nie zaprzeczył⁶³. W związku z tym w praktyce nie powstawały problemy dowodowe na tle stosowania art. 77 § 2-3 k.c.

Biorąc pod uwagę zgromadzony materiał empiryczny, można wysnuć wniosek, że forma pisemna i forma trwałego nośnika jest obecnie efektywnym instrumentem ochrony interesów konsumenta-kredytobiorcy. W ogromnej większości przypadków pozwala uniknąć sporów z kredytodawcą odnośnie do faktu zawarcia umowy i brzmienia (zawartości) dokumentu umowy.

11. Treść dokumentu umowy o kredyt konsumencki

Istotnym instrumentem ochronnym jest - przynajmniej w założeniu - nakaz zamieszczenia w dokumencie umowy o kredyt konsumencki wielu elementów o charakterze normatywnym i informacyjnym. Nakaz taki wypływał z art. 4 ust. 2

⁶² Zob. np. wyrok zaoczny SR dla Krakowa-Śródmieścia z 24.02.2012 r. (VI C 371/11); wyrok zaoczny SR w Chełmnie z 16.01.2013 r. (I C 452/12); wyrok SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 27.02.2013 r. (I C 7/13); wyrok SR dla Warszawy-Śródmieścia z 24.04.2013 r. (VI C 2282/12).

⁶³ Zob. jednak wyrok SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 12.03.2014 r. (VIII C 1963/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl, w którym sąd oddalił powództwo, ponieważ uznał, że powód (pożyczkodawca) nie wykazał zawarcia umowy pożyczki przez Internet.

u.k.k. z 2001 r.⁶⁴, a obecnie nakładają go przepisy art. 30-35a u.k.k.⁶⁵ Celem omawianego instrumentu jest zapewnienie konsumentowi łatwego dostępu do informacji na temat warunków udzielonego mu kredytu oraz jego sytuacji prawnej w związku z kredytem. Dokument umowy, który otrzymuje konsument, ma stanowić zwięzłe kompendium informacji prawnej dla konsumenta, tak aby nie musiał on ponosić kosztów transakcyjnych (wysiłku, wydatków) w celu uzyskania potrzebnych mu wiadomości. Dokument umowy ma być instrumentem redukującym asymetrię informacyjną między kredytodawcą a konsumentem na temat sytuacji prawnej stron. Ponadto, w przepisach zastrzega się, że dokument umowy powinien być sformułowany w sposób przejrzysty i zrozumiały (art. 29 ust. 3 u.k.k.; zob. także art. 385 § 2 k.c.).

W grupie analizowanych spraw nie stwierdzono przypadku, w którym sąd badał, czy dokument umowy zawiera wszystkie elementy wymagane przez przepisy prawa. Jedynie sporadycznie podnoszona była kwestia przejrzystości zastosowanego wzorca⁶⁶. W związku z powyższym nie można wiarygodnie stwierdzić, czy omawiany instrument prawny cechuje się efektywnością.

12. Zamieszczenie obligatoryjnych elementów umowy w osobnym wzorcu

W piśmiennictwie prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym – zarówno na tle przepisów u.k.k. z 2001 r., jak i przepisów u.k.k. – obowiązuje reguła wyłączności dokumentu umowy⁶⁷. Wymagane informacje muszą być zamieszczone

⁶⁴ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 401-403; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 109 i n.; K. Włodarska [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 115 i n.

⁶⁵ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 282 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 247 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 441-442.

⁶⁶ W jednej sprawie pozwany podniósł zarzut nieprzejrzystości formularza umowy, ale sąd nie omówił tego zarzutu w uzasadnieniu wyroku. Z uzasadnienia nie wynika, aby podniesiony zarzut miał wpływ na treść wyroku. Zob. wyrok SR dla Krakowa-Śródmieścia z 28.06.2013 r. (VI C 69/12).

⁶⁷ Tak np. J. Pisuliński, *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 402, 442; K. Lehmann, *Głosa do wyroku SA w Warszawie z 15.02.2013 r. (VI ACa 1113/12)*, *Monitor Prawa Bankowego* 2014, nr 3; K. Poroś, *Wpływ regulacji zawartych w dyrektywie 2008/48/WE na swobodę kontraktową stron umowy o kredyt konsumencki* [w:] *Ustawowe ograniczenia swobody umów. Zagadnienia wybrane* (red. B. Gnela), Warszawa 2010, s. 267-368; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 106-107; K. Włodarska-

w dokumencie umowy, a nie mogą być wprowadzone do odrębnych wzorców (regulaminów, tabel opłat i prowizji itp.). Pogląd ten uzasadnia się argumentem z wykładni językowej stosownych przepisów (art. 4 ust. 2 u.k.k. z 2001 r., art. 30 ust. 1 u.k.k) oraz argumentem odwołującym się do ochrony interesów konsumenta przez dostarczenie mu dokumentu w przejrzystym formacie. Pogląd ten podzielono w orzecznictwie Prezesa UOKiK⁶⁸, Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów⁶⁹ oraz w jednym z wyroków Sądu Najwyższego⁷⁰.

Nie jest to pogląd powszechnie akceptowany. Przeciwnicy tego poglądu podnoszą, że powołane przepisy nie wyłączają stosowania ogólnych reguł dotyczących wzorców umowy (art. 384 k.c.), a zamieszczenie wymaganych informacji w odrębnych wzorcach (regulaminach itp.) w rzeczywistości nie ma istotnego wpływu na sytuację konsumenta⁷¹. Stanowisko to znalazło również odzwierciedlenie w orzecznictwie sądowym⁷².

W sprawach, które były przedmiotem analizy, dość często (około 30% spraw) występowały przypadki, gdy – oprócz głównego dokumentu umowy – kredytodawca przedstawiał sądowi inny wzorzec (regulamin, tabelę opłat i prowizji itp.) zawierający wymagane elementy, w tym dotyczące naliczanych kosztów. Dotyczy to zwłaszcza spraw, w których w roli pożyczkodawców występowały spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz firmy pożyczkowe. W badanej grupie spraw w żadnym przypadku stosowanie wspomnianych wzorców nie zostało zakwestionowane przez sądy⁷³. W uzasadnieniach orzeczeń nie poruszano również

Dziurzyńska, *Sankcje w prawie konsumenckim na przykładzie wybranych umów*, Warszawa 2009, s. 75 i n.

⁶⁸ Zob. np. decyzja Prezesa UOKiK nr RWR 25/2009 z 21.09.2009 r.; decyzja Prezesa UOKiK nr RŁO 17/2010 z 9.07.2010 r., www.uokik.gov.pl.

⁶⁹ Tak wyrok SOKiK z 18.11.2013 r. (XVII AmA 2/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

⁷⁰ Wyrok SN z 20.06.2006 r. (III SK 7/06), OSNP 2007, nr 13-14, poz. 207.

⁷¹ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 285-287. Por. też P. Miłkaszewicz, *Obowiązki...*, *op. cit.*, s. 321-322.

⁷² Tak wyrok SA w Warszawie z 15.02.2013 r. (VI ACa 1113/12), *Monitor Prawa Bankowego* 2014, nr 3. Zob. także B. Paxford, *Glosa do wyroku SA w Warszawie z 15.02.2013 r. (VI ACa 1113/12)*, *Monitor Prawniczy* 2014, nr 6.

⁷³ Zob. np. wyrok SR Poznań Nowe Miasto i Wilda z 17.10.2012 r. (I C 1281/12); wyrok zaoczny SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 27.02.2013 r. (I C 7/13); wyrok SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 24.04.2013 r. (VI C 2282/12); wyrok zaoczny SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 5.06.2013 r. (IX C 500/13); wyrok zaoczny SR Lublin-Wschód z 11.04.2013 r. (I C 2039/12).

kwestii dotyczących związania takimi wzorcami, w szczególności doręczenia ich konsumentowi.

Nasuwa się wniosek, że – w świetle badanych spraw sądowych – nie można mówić o efektywności instrumentu, który polegałby na wyłączności dokumentu umowy (nawet gdyby instrument taki rzeczywiście obowiązywał), ponieważ nie jest on rozpoznawany przez sądy.

13. Sankcja kredytu darmowego

W literaturze prawniczej wskazuje się, że jednym z najważniejszych instrumentów ochrony kredytobiorcy-konsumenta jest tzw. sankcja kredytu darmowego⁷⁴. Chodzi o sankcję, która – w wyniku naruszenia pewnych obowiązków informacyjnych przez kredytodawcę – zwalnia konsumenta z obowiązku zapłaty kosztów związanych z kredytem⁷⁵.

Zgodnie z art. 15 ust. 1 u.k.k. z 2001 r., w przypadku naruszenia przez kredytodawcę postanowień art. 4-7 u.k.k. z 2001 r. treść zawartej umowy o kredyt konsumencki ulega zmianie w ten sposób, że konsument, po złożeniu kredytodawcy pisemnego oświadczenia, obowiązany jest do zwrotu kredytu bez oprocentowania i innych kosztów kredytu należnych kredytodawcy, w terminie i w sposób ustalony w umowie. Jeżeli umowa nie określa sposobu spłaty kredytu, konsument obowiązany jest do jego zwrotu w równych ratach, płatnych co miesiąc od dnia zawarcia umowy. Gdy umowa nie przewiduje terminu spłaty kredytu, konsument obowiązany jest do jego zwrotu w terminie pięciu lat. W przypadkach, o których mowa wyżej, konsument jest zobowiązany do poniesienia przewidzianych w umowie kosztów ustanowienia zabezpieczenia i ubezpieczenia kredytu (art. 15 ust. 3 u.k.k. z 2001 r.)⁷⁶.

Według obecnie obowiązującego art. 45 ust. 1 u.k.k., w przypadku naruszenia przez kredytodawcę art. 29 ust. 1, art. 30 ust. 1 pkt 1–8, 10, 11, 14–17 i art. 31–33 u.k.k.,

⁷⁴ K. Włodarska-Dziurzyńska, *Sankcje...*, *op. cit.*, s. 253 i n.

⁷⁵ Należy zaznaczyć, że pojęcie sankcji należy do pojęć bardzo niedookreślonych w prawie cywilnym. Por. E. Łętowska, *Sankcje w prawie cywilnym – zarys problemu*, *Monitor Prawniczy* 2013, nr 19.

⁷⁶ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 414-416; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 267 i n.; K. Włodarska [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 345 i n.

konsument, po złożeniu kredytodawcy pisemnego oświadczenia, zwraca kredyt bez odsetek i innych kosztów kredytu należnych kredytodawcy w terminie i w sposób ustalony w umowie. Uprawnienie to wygasa po upływie roku od dnia wykonania umowy⁷⁷.

W odniesieniu do kredytu i pożyczki z zabezpieczeniem hipotecznym obowiązuje art. 46 u.k.k. Przepis ten przewiduje, że w przypadku naruszenia przez kredytodawcę art. 35 u.k.k., konsument, po złożeniu kredytodawcy pisemnego oświadczenia, zwraca kredyt bez odsetek i innych kosztów kredytu należnych kredytodawcy za okres 4 lat poprzedzających dzień złożenia tego oświadczenia i w sposób ustalony w umowie. Konsument ponosi jednak koszty ustanowienia zabezpieczenia kredytu przewidziane w umowie.

Wykładnia powołanych przepisów jest przedmiotem licznych sporów doktrynalnych. Najważniejszy spór dotyczy tego, czy sankcję kredytu darmowego należy stosować z urzędu, ponieważ powstaje ona z mocy prawa⁷⁸, czy w wykonaniu uprawnienia prawokształtującego przez konsumenta⁷⁹. W piśmiennictwie wskazuje się również na nieproporcjonalność tej sankcji i postuluje się jej ograniczenie w zależności od wagi naruszenia⁸⁰.

Spory te nie znajdują zupełnie odzwierciedlenia w zgromadzonym materiale empirycznym. W badanych sprawach ani razu (sic!) nie zastosowano sankcji kredytu darmowego, mimo że w niektórych przypadkach występowało ewidentne naruszenie przepisów po stronie kredytodawcy (np. gdy nie zachowano formy pisemnej w odniesieniu do pożyczek udzielanych przez Internet na gruncie art. 4 ust. 1 u.k.k.

⁷⁷ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 460 i n.; G. Kott [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 151 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 348 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 452-454.

⁷⁸ Tak m.in. G. Kott [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 156; J. Pisuliński, *O nowelizacji ustawy o kredycie konsumenckim*, *Monitor Prawniczy* 2003, nr 19, s. 878; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 415, 452-453; E. Rutkowska, *Ochrona kredytobiorcy – konsumenta usług bankowych*, *Prawo Bankowe* 2005, nr 6, s. 90; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 270-273; K. Włodarska-Dziurzyńska, *Sankcje...*, *op. cit.*, s. 238-243; K. Włodarska [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 353-357.

⁷⁹ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 469 i n.

⁸⁰ Por. M. Bednarek, *Sankcja „kredytu darmowego” jako środek ochrony konsumenta*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2009, nr 3.

z 2001 r.)⁸¹. Przeprowadzona analiza dowodzi, że w Polsce efektywność sankcji kredytu darmowego jest zerowa. Można przypuszczać, że wynika to nie tyle z konstrukcji tej sankcji, co z ogólnej nieświadomości (zarówno wśród konsumentów, jak i sędziów), że instrument taki istnieje.

Omawiana kwestia może zresztą stanowić asumpt do szerszej refleksji na temat deficytu realnych sankcji w prawie konsumenckim⁸². Dowodzi ona, że same dobre chęci ustawodawcy są dalece niewystarczające, aby wymusić na przedsiębiorcach przestrzeganie nakazów ustawowych i zapewnić konsumentom rzeczywistą ochronę.

14. Odstąpienie od umowy o kredyt konsumencki

Zgodnie z art. 11 ust. 1 u.k.k. z 2001 r., konsument może, bez podania przyczyny, odstąpić od umowy o kredyt konsumencki w terminie 10 dni od dnia zawarcia umowy⁸³. Jeżeli umowa o kredyt konsumencki nie zawierała informacji o uprawnieniu do odstąpienia, konsument może odstąpić od umowy w terminie 10 dni od otrzymania informacji o takim uprawnieniu, nie później jednak niż w terminie 3 miesięcy od dnia zawarcia umowy. Na kredytodawcę nałożono obowiązek, aby przy zawarciu umowy wręczyć konsumentowi wzór oświadczenia o odstąpieniu od umowy z oznaczeniem swojego imienia, nazwiska (nazwy) i adresu zamieszkania (siedziby). Termin do odstąpienia od umowy uznaje się za zachowany, jeżeli konsument przed jego upływem złoży - pod wskazanym przez kredytodawcę adresem - oświadczenie o odstąpieniu (art. 11 ust. 2-3 u.k.k. z 2001 r.).

Nieco odmiennie uregulowano tę kwestię w aktualnie obowiązujących przepisach. W myśl art. 53 ust. 1 u.k.k. konsument ma prawo, bez podania przyczyny, do odstąpienia od umowy o kredyt konsumencki w terminie 14 dni od dnia zawarcia

⁸¹ Zob. np. stan faktyczny uwzględniony w wyroku zaocznym SR dla Krakowa-Śródmieścia z 24.02.2012 r. (VI C 371/11).

⁸² Por. E. Łętowska, *O sankcjach w prawie konsumenckim – deficyt ich realności na przykładach z prawa konsumenckiego* [w:] *Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor Czesławie Żuławskiej*, Kraków 2000.

⁸³ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 406-407; D. Rogoń [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 254 i n.; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 208 i n.

umowy⁸⁴. Gdy umowa o kredyt konsumencki nie zawiera wymaganych elementów określonych w art. 30 u.k.k., konsument może odstąpić od umowy w terminie 14 dni od dnia dostarczenia wszystkich tych elementów. Ponadto, kredytodawca lub pośrednik kredytowy jest zobowiązany przy zawarciu umowy wręczyć konsumentowi, na trwałym nośniku, wzór oświadczenia o odstąpieniu od umowy, z oznaczeniem swojego imienia, nazwiska (nazwy) i adresu zamieszkania (siedziby). Termin do odstąpienia od umowy jest zachowany, jeżeli konsument przed jego upływem złoży pod wskazany przez kredytodawcę lub pośrednika kredytowego adres oświadczenie o odstąpieniu od umowy. Warto dodać, że do zachowania tego terminu jest wystarczające wysłanie oświadczenia przed jego upływem (art. 53 ust. 5 u.k.k.).

Podstawowym celem omawianego uprawnienia jest przyznanie konsumentowi odpowiedniego czasu do namysłu w sprawie obowiązywania umowy o kredyt konsumencki (*cooling-off period*). Mimo że konsument zawarł już skutecznie umowę, ma prawo z niej zrezygnować, jeśli po namyśle stwierdzi, że kredytu nie potrzebuje albo nie odpowiadają mu warunki kredytu. Stanowi to jeden z elementów ogólnego systemu normatywnego, który ma sprzyjać odpowiedzialnemu udzielaniu kredytów (*responsible lending*).

W grupie analizowanych spraw sądowych nie stwierdzono żadnych sporów na tle odstąpienia od umowy o kredyt konsumencki. Pojawił się tylko jeden przypadek odstąpienia od umowy po wypłacie pożyczki⁸⁵. Nie pozwala to wiarygodnie ustalić stopnia efektywności tego instrumentu. Nasuwa się przypuszczenie, że albo - co bardziej prawdopodobne - konsumenci w praktyce nie korzystają z tego uprawnienia lub czynią to sporadycznie (oznaczałoby to brak efektywności omawianego instrumentu), albo odstąpienie nie rodzi sporów między stronami⁸⁶.

⁸⁴ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 513 i n.; A. Kopeć [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 178 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 377 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 443-445.

⁸⁵ Zob. wyrok SR dla Łodzi-Widzewa z 21.11.2013 r. (VIII C 2540/13). W sprawie tej nie powstał problem rozliczenia odsetek, ponieważ powód (pożyczkodawca) żądał odsetek ustawowych od dnia wniesienia pozwu i odsetki takie zasądzono.

⁸⁶ Problem odstąpienia od umowy o kredyt konsumencki oraz umowy przedwstępnej poprzedzającej umowę pożyczki pojawił się również w kilku orzeczeniach zamieszczony na Portalu Orzeczeń Ministerstwa Sprawiedliwości. Zob. wyrok SO w Słupsku z 28.02.2013 r. (IV Ca 117/13); wyrok SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 23.04.2013 r. (VIII C 32/12); wyrok SO w Warszawie z 11.06.2013 r. (V Ca 919/13); wyrok SO w Słupsku z 12.07.2013 r. (IV Ca 332/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl. Część

15. Kredyt wiązany

Szczególne instrumenty prawne zmierzają do ochrony konsumenta, który uzyskuje kredyt wiązany, czyli kredyt przeznaczony na nabycie określonej rzeczy lub usługi (zob. art. 5 pkt 14 u.k.k.).

Zgodnie z art. 12 ust. 1 u.k.k. z 2001 r., jeżeli kredyt konsumencki przeznaczony był na nabycie określonej rzeczy lub usługi na podstawie umowy zawartej poza lokalem przedsiębiorstwa lub na odległość, to odstąpienie przez konsumenta od tej umowy jest skuteczne także wobec umowy o kredyt konsumencki⁸⁷. Według art. 13 ust. 1 u.k.k. z 2001 r. w razie odstąpienia przez konsumenta od umowy, na podstawie której nabył on rzecz lub usługę, z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, odstąpienie od tej umowy jest skuteczne także wobec umowy o kredyt konsumencki, jeżeli pomiędzy podmiotem, z którym konsument zawarł umowę o nabycie rzeczy lub usługi, a kredytodawcą istnieje umowa, na mocy której kredyt na nabycie rzeczy lub usługi jest dostępny wyłącznie od tego kredytodawcy⁸⁸.

Stosownie do aktualnie obowiązującego art. 56 u.k.k. w przypadku odstąpienia przez konsumenta od umowy o kredyt wiązany, jeżeli spełnienie świadczenia przez kredytodawcę ma nastąpić na rzecz sprzedawcy lub usługodawcy, od którego

z tych orzeczeń zapadła na kanwie procedury uprawianej przez pewnych nieuczciwych przedsiębiorców, którzy obiecują konsumentom udzielenie pożyczki na podstawie umowy przedwstępnej, pobierają od konsumentów wysokie opłaty przygotowawcze, a następnie - gdy nie dojdzie do udzielenia pożyczki (często z błahego powodu) - odmawiają zwrotu tych opłat. Można przypuszczać, że przedsiębiorcy ci z góry zakładają, że nie udzielą pożyczki, a ich intencją jest w rzeczywistości wyłudzenie od konsumentów opłat przygotowawczych. Por. także wyrok SN z 22.06.2010 r. (IV CSK 555/09), niepubl.

⁸⁷ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 407-412; D. Popłonyk, *Stosunek art. 13 ust. 2 ustawy o ochronie niektórych praw konsumentów do art. 12 ustawy o kredycie konsumenckim*, *Prawo Bankowe* 2006, nr 4; D. Rogoń [w:] *Ustawa...*(red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 290 i n.; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 227 i n.

⁸⁸ Por. M. Kozaczek, *Cywilnoprawne i karnoprawne konsekwencje odstąpienia od umowy kredytu konsumenckiego przeznaczonego na zakup rzeczy*, *Prawo Bankowe* 2004, nr 11; J. Pisuliński, *Umowy związane (na przykładzie umowy sprzedaży lub umowy o świadczenie usług i umowy o kredyt konsumencki)*, *Monitor Prawniczy* 2002, nr 21; D. Popłonyk, *Powiązanie umowy kredytowej i kredytowanej w świetle ustawy o kredycie konsumenckim*, *Prawo Bankowe* 2004, nr 2; D. Rogoń, *Sytuacja prawna banku i kredytobiorcy przy zawarciu umowy o kredyt konsumencki powiązany z umową o nabycie rzeczy lub usługi*, *Prawo Bankowe* 2006, nr 6; D. Rogoń [w:] *Ustawa...*(red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 306 i n.; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 238 i n.; K. Włodarska, *Umowa o kredyt konsumencki z przeznaczeniem na zakup określonej rzeczy*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2003, nr 1.

konsument nabył towar lub usługę, konsument może odstąpić od umowy o kredyt konsumencki przez złożenie kredytodawcy lub pośrednikowi kredytowemu oświadczenia o odstąpieniu od umowy. Sprzedawca lub usługodawca jest zobowiązany wówczas do zwrotu kredytodawcy spełnionego przezeń świadczenia, a konsument jest zwolniony z tego obowiązku⁸⁹.

Celem powołanych przepisów jest umożliwienie konsumentowi wycofania się jednocześnie z powiązanych stosunków prawnych: umowy o kredyt konsumencki oraz umowy dotyczącej nabycia rzeczy lub usługi sfinansowanej z tego kredytu (tzw. transakcja pakietowa). Powołane przepisy były i są nadal źródłem wielu wątpliwości interpretacyjnych⁹⁰.

W ramach zgromadzonego materiału empirycznego pojawiła się tylko jedna sprawa, w której zastosowano wspomniane przepisy⁹¹. Nie pozwala to na ocenę stopnia efektywności tego instrumentu. Można jednak pozwolić sobie na przypuszczenie, że nie jest to efektywność duża, skoro sprawy tego rodzaju nie trafiają na wokandę sądową. Prawdopodobnie przyczyną tego stanu rzeczy jest ogólnie niska świadomość prawna polskich konsumentów, którzy nie znają przysługujących im uprawnień.

⁸⁹ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 545 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 391 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 445—447; J. Pisuliński, *Umowa o kredyt wiązany w nowej ustawie o kredycie konsumenckim* [w:] *Ochrona konsumenta w prawie polskim na tle koncepcji effet utile*, red. J. Frąckowiak, R. Stefanicki, Wrocław 2011.

⁹⁰ Zob. piśmiennictwo powołane w przypisach 82-84.

⁹¹ Zob. wyrok SR dla Krakowa-Śródmieścia z 24.05.2012 r. (VI C-upr 94/11). W sprawie tej udzielono kredytu na zakup urządzenia do masażu i pościeli o rzekomo cudownych właściwościach leczniczych, które nabyto – pod wpływem technik marketingowych – podczas specjalnej prezentacji poza lokalem przedsiębiorstwa w Klubie Seniora. Kredytu udzielono jednocześnie ze sprzedażą. Podczas prezentacji sprzedawca zapewniał, że urządzenie spowoduje poprawę stanu zdrowia kredytobiorcy, który miał wówczas ponad 80 lat i wykazywał ograniczoną zdolność do pojmowania rzeczywistości. Nabywca-kredytobiorca odstąpił od umowy sprzedaży. Okazało się, że – co wykazano za pomocą zaświadczenia lekarskiego – są przeciwwskazania medyczne do używania urządzenia przez kredytobiorcę (zaawansowana osteoporoza). Sąd oddalił powództwo banku, który udzielił kredytu, wytoczone przeciwko nabywcy-kredytobiorcy. Sąd uznał, że zgodnie z art. 12 ust. 1 u.k.k. z 2001 r. odstąpienie było skuteczne również wobec umowy kredytu. Sąd ponadto uznał, że brak zwrotu przedmiotu sprzedaży przez nabywcę nie ma wpływu na skuteczność odstąpienia.

16. Niewykonanie umowy przez sprzedawcę lub usługodawcę

Zgodnie z art. 59 u.k.k., jeżeli sprzedawca lub usługodawca nie wykonał lub nienależycie wykonał zobowiązanie wobec konsumenta, a żądanie przez konsumenta wykonania tego zobowiązania nie było skuteczne, konsumentowi przysługuje prawo dochodzenia swoich roszczeń o wykonanie tego zobowiązania od kredytodawcy, który udzielił kredytu wykorzystanego na sfinansowanie nabycia rzeczy lub usługi⁹². W takim przypadku odpowiedzialność kredytodawcy jest ograniczona do wysokości udzielonego konsumentowi kredytu. Wykładnia powołanego przepisu nastęrcza wiele trudności, w szczególności wątpliwości budzi, czy stosuje się go do każdej umowy o kredyt konsumencki, czy jedynie do umowy o kredyt wiązany⁹³.

W grupie analizowanych spraw sądowych nie występowały żadne przypadki dotyczące stosowania przytoczonego przepisu. Biorąc pod uwagę krótki okres obowiązywania art. 59 u.k.k., nie można ocenić efektywności instrumentu, który został wprowadzony w tym przepisie.

17. Spłata kredytu w walucie obcej

Zgodnie z art. 35a ust. 1 u.k.k., w przypadku gdy zawarto umowę o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty obcej (tj. waluty innej niż złoty), konsument może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych bezpośrednio w tej walucie⁹⁴. Dotyczy to również spłaty przedterminowej. Wykonanie przez konsumenta tego uprawnienia nie może być ograniczone ani wiązać się z poniesieniem

⁹² W przepisach u.k.k. z 2001 r. nie występował odpowiednik takiej regulacji.

⁹³ Por. np. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 562 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 407 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 450-452; K. Wojdyło, N. Świdorska, *Artykuł 59 ustawy o kredycie konsumenckim – rewolucja w polskim prawie czy błąd ustawodawcy?*, *Monitor Prawa Bankowego* 2012, nr 3.

⁹⁴ Przepis ten wprowadzono w drodze ustawy z 29.07.2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 165, poz. 984). Nowelizacja ta potocznie bywa nazywana „ustawą antyspreadową”. Należy zaznaczyć, że przepisy tej nowelizacji nie stanowiły implementacji dyrektywy 2008/48.

dodatkowych kosztów (art. 35 ust. 3-4 u.k.k.)⁹⁵. Podobne regulacje wprowadzono w art. 7b u.k.k. z 2001 r.

Celem powołanych przepisów jest ochrona interesów kredytobiorcy, który zaciągnął kredyt w walucie obcej albo kredyt indeksowany do waluty obcej. Przepis ten ma chronić kredytobiorcę przed kursem wymiany narzuconym przez kredytodawcę w związku ze spłatą kredytu, a więc dodatkowym kosztem w porównaniu do kursu rynkowego danej waluty.

W toku analizy spraw sądowych nie stwierdzono żadnych kwestii związanych z przeliczaniem walut. Przyczyną jest okoliczność, że – poza kilkoma sprawami – procesy dotyczyły kredytów udzielonych w złotych. Nie można zatem ustalić efektywności omawianego instrumentu.

18. Przedterminowa spłata kredytu

Zgodnie z art. 8 ust. 1 u.k.k. z 2001 r.⁹⁶, konsument jest uprawniony do spłaty kredytu przed terminem określonym w umowie⁹⁷. Termin dokonania spłaty powinien odpowiadać terminom wnoszenia rat określonym w umowie. Konsument jest obowiązany poinformować kredytodawcę o zamiarze wcześniejszej spłaty kredytu najpóźniej w terminie 3 dni przed jej dokonaniem (art. 8 ust. 1a u.k.k. z 2001 r.)⁹⁸. Za wcześniejszą spłatą kredytu kredytodawca nie może zastrzec prowizji (art. 8 ust. 3

⁹⁵ Por. M. Chruściak [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 132-133; T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 358 i n.; T. Czech, *Spłata kredytu udzielonego w walucie obcej lub indeksowanego do waluty obcej*, *Monitor Prawa Bankowego* 2011, nr 11; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 315 i n.

⁹⁶ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 412-413; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 173 i n.; K. Włodarska [w:] *Ustawa...*(red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 189 i n.

⁹⁷ W literaturze pojawiły się wątpliwości, czy art. 8 ust. 1 u.k.k. z 2001 r. dotyczy jedynie spłaty całości, czy również części kredytu. Moim zdaniem, uwzględniając postulat wykładni prokonsumenckiej, bardziej przekonujące jest stanowisko, że przepis ten dopuszczał także przedterminową spłatę części kredytu (arg. *a fortiori*). Tak J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 412; K. Włodarska [w:] *Ustawa...*(red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 206. Odmienne R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 183-184.

⁹⁸ Zob. wyrok SA w Warszawie z 21.03.2013 r. (VI ACa 894/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl. Wyrok ten wydano na tle stosowania przepisów o ochronie zbiorowych interesów konsumentów.

u.k.k. z 2001 r.). Kredytodawca obowiązany jest rozliczyć się z konsumentem w terminie 14 dni od dnia dokonania spłaty kredytu (art. 8 ust. 4 u.k.k. z 2001 r.)⁹⁹.

Podobne uprawnienie przyznano konsumentowi w art. 48 u.k.k.¹⁰⁰ Dotyczy ono przedterminowej spłaty zarówno całości, jak i części kredytu. W takim wypadku całkowity koszt kredytu ulega obniżeniu o koszty dotyczące okresu, o który skrócono czas obowiązywania umowy, chociażby konsument poniósł je przed tą spłatą (art. 49 u.k.k.). Wprost przesądzono, że kredytodawca nie może uzależnić wcześniejszej spłaty kredytu od jego poinformowania przez konsumenta (art. 48 ust. 2 u.k.k.). Nie można zastrzec prowizji za dokonanie takiej spłaty, z pewnymi wyjątkami dotyczącymi kredytów oprocentowanych według stopy stałej (art. 50 u.k.k.). Utrzymano 14-dniowy termin na rozliczenie przez kredytodawcę przedterminowo spłaconego kredytu.

Celem tych przepisów jest ochrona interesów ekonomicznych konsumenta przez umożliwienie mu w każdym czasie spłaty zobowiązań z tytułu umowy o kredyt konsumencki, czyli zakończenia relacji prawnej z kredytodawcą.

W sprawach sądowych, które były przedmiotem analizy, pojawił się tylko jeden przypadek związany z wykonywaniem uprawnienia do przedterminowej spłaty kredytu i rozliczaniem takiej wcześniejszej spłaty¹⁰¹. Nie daje to wystarczających

⁹⁹ W wyroku SO w Słupsku z 6.12.2012 r. (II Ca 777/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl, uznano, że art. 8 ust. 4 u.k.k. z 2001 r. znajduje zastosowanie jedynie w przypadku całkowitej spłaty kredytu.

¹⁰⁰ Por. T. Czech, *Przedterminowa spłata kredytu konsumenckiego*, Monitor Prawa Bankowego 2011, nr 12; T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 492 i n.; A. Kopeć [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 161 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 361 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 448-450.

¹⁰¹ Zob. wyrok SR dla Krakowa-Śródmieścia z 30.05.2012 r. (VI C 72/12) oraz w II instancji wyrok SO w Krakowie z 27.05.2013 r. (II Ca 2253/12). W sprawie tej pożyczkobiorca chciał przedterminowo spłacić pożyczkę na rzecz banku, ale pracownik banku błędnie poinformował go o całkowitej kwocie zadłużenia do spłaty (tj. podał zbyt niską kwotę) i pożyczkobiorca spłacił tylko kwotę, jaka wynikała z otrzymanej informacji, nie umarzając w pełni zobowiązania. Gdy bank wystąpił z powództwem o zasądzenie reszty należności, SR uznał, że dochodzenie dalszej kwoty, naliczonej w terminie późniejszym (tj. odsetek i kosztów), jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.). Powołał się również na naruszenie art. 8 ust. 4 u.k.k. z 2001 r. W wyroku SR zasądził od pożyczkobiorcy taką kwotę, jaka była należna w dniu przedterminowej spłaty. W II instancji podtrzymano to rozstrzygnięcie, z tym że SO naliczył odsetki za opóźnienie od zaległości od dnia, w którym pożyczkobiorca uzyskał informację o kwocie zadłużenia do spłaty (tj. 7 dni od doręczenia wezwania do zapłaty). W uzasadnieniu wyroku SO podkreślił, że pożyczkobiorca miał prawo oczekiwać od banku jako profesjonalisty rzetelnej i wyczerpującej informacji o skutkach dokonanej wpłaty, w szczególności co do sposobu rozliczenia środków i dalszego trwania stosunku prawnego.

podstaw do wyciągania ogólniejszych wniosków na temat efektywności tego instrumentu.

19. Informacje o zmianach wysokości oprocentowania

W przepisach u.k.k. z 2001 r. nie zamieszczono żadnych unormowań dotyczących informowania konsumenta o zmianach wysokości oprocentowania. W tym zakresie przeważnie stosowano ogólny art. 76 pkt 2 p.b., który dotyczył kredytu bankowego.

Art. 36 u.k.k. zawiera szczegółową regulację omawianej kwestii¹⁰². Zgodnie z tym przepisem, w przypadku zmiany wysokości stopy oprocentowania w czasie obowiązywania umowy o kredyt konsumencki, konsument przed jej dokonaniem otrzymuje od kredytodawcy, na trwałym nośniku, informację o tej zmianie. Informacja ta obejmuje szczegółowe określenie stopy oprocentowania, wysokości raty kredytu po dokonaniu zmiany stopy oprocentowania oraz informację o liczbie i częstotliwości płatności rat, o ile ulegają one zmianie. Gdy wysokość stopy oprocentowania kredytu uzależniona jest od wysokości stopy referencyjnej lub indeksu, strony mogą w umowie określić inny sposób informowania konsumenta o zmianie wysokości stopy oprocentowania kredytu konsumenckiego. Należy zaznaczyć, że w przypadku gdy dochodzi do zmiany wysokości stopy oprocentowania, która jest wynikiem zmiany wysokości odsetek maksymalnych (art. 359 § 2¹ k.c.), konsument powinien otrzymać od kredytodawcy informację o takiej zmianie w sposób następczy, tj. po jej zaistnieniu (art. 36 ust. 4 u.k.k.). Podobnie unormowano kwestię informowania konsumenta o zmianach wysokości oprocentowania w przypadku umowy o kredyt konsumencki w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym (art. 38 ust. 2-4 u.k.k.).

Powołane przepisy – w interesie konsumenta - umożliwiają mu uzyskanie informacji o aktualnej wysokości stawki oprocentowania kredytu, tak aby wiedział, do jakich konkretnie płatności jest zobowiązany na podstawie umowy o kredyt konsumencki.

W analizowanych sprawach sądowych nie stwierdzono żadnych zagadnień związanych z informowaniem konsumentów o zmianach wysokości oprocentowania

¹⁰² Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 371 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 319 i n.; M. Szakun [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 134 i n.

(z jednym wyjątkiem¹⁰³). Nie można zatem ocenić efektywności przedstawionych instrumentów prawnych.

20. Doręczenie konsumentowi harmonogramu spłaty kredytu

Zgodnie z art. 37 ust. 1 u.k.k., w przypadku gdy umowę o kredyt konsumencki zawarto na czas określony, przez cały czas obowiązywania tej umowy konsument ma prawo do otrzymania, na wniosek, bezpłatnie harmonogramu spłaty kredytu¹⁰⁴. Podobnego uprawnienia nie przyznano konsumentowi na gruncie u.k.k. z 2001 r.

Powołany przepis stanowi jeden z elementów systemu ochrony informacyjnej kredytobiorcy w okresie po zawarciu umowy o kredyt konsumencki. Umożliwia konsumentowi uzyskanie informacji o aktualnych datach i terminach spłat należności z tytułu zawartej umowy. Wzmianka o takim uprawnieniu powinna być zamieszczona w dokumencie umowy o kredyt konsumencki (art. 30 ust. 1 pkt 8 *in fine* u.k.k.).

W sprawach sądowych, które były przedmiotem analizy, kwestie związane z doręczeniem harmonogramu spłaty nie były podnoszone¹⁰⁵. Nie występują odpowiednie podstawy do ustalenia efektywności tego instrumentu.

21. Wystawienie weksla lub czeku przez konsumenta

W myśl art. 9 ust. 1 u.k.k. z 2001 r. weksel lub czek konsumenta wręczony kredytodawcy w celu spełnienia lub zabezpieczenia świadczenia wynikającego z umowy o kredyt konsumencki powinien zawierać klauzulę „nie na zlecenie” lub inną

¹⁰³ W wyroku SR dla m.st. Warszawy z 10.10.2012 r. (II C 940/12) sąd odmówił zasądzenia odsetek za opóźnienie w wysokości żądanej przez bank (powoda), a zasądził jedynie odsetki ustawowe. W uzasadnieniu wyroku sąd powołał się na wadliwą klauzulę zmienności oprocentowania w regulaminie, z której wynikało, że zmiana wysokości odsetek nie wymaga doręczenia klientowi, a podlega tylko ogłoszeniu w oddziałach banku.

¹⁰⁴ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 381 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 323 i n.; M. Szakun [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 137-138.

¹⁰⁵ Zob. jednak wyrok SR w Chełmnie z 16.01.2013 r. (I C 453/12). Powód (kredytodawca) wytoczył powództwo o zapłatę, mimo że uzgodniono harmonogram spłaty kredytu i kredytobiorca dokonywał terminowo uzgodnionych spłat. Wytoczenie powództwa prawdopodobnie wynikało z nieładu organizacyjnego po stronie kredytodawcy. Powództwo kredytodawcy zostało oddalone.

równoznaczną¹⁰⁶. W razie przyjęcia przez kredytodawcę weksla lub czeku niezawierającego klauzuli „nie na zlecenie” i przeniesienia takiego weksla lub czeku na inną osobę, kredytodawca obowiązany jest do naprawienia poniesionej przez konsumenta szkody w związku z zapłatą na rzecz posiadacza weksla lub czeku. Podobne normy wynikają z aktualnie obowiązującego art. 41 u.k.k.¹⁰⁷

Celem powołanych przepisów jest ochrona interesów konsumenta przed utratą przysługujących mu uprawnień w razie zaciągnięcia przezeń zobowiązania wekslowego lub czekowego na rzecz kredytodawcy. Gdyby kredytodawca zbył weksel lub czek w drodze indosu, konsument nie mógłby powoływać się wobec indosatariusza na zarzuty dotyczące istnienia i treści umowy o kredyt konsumencki, chyba że nabywając weksel lub czek, indosatariusz działałby świadomie na szkodę konsumenta. Indos prowadzi bowiem do oderwania wierzytelności wekslowej (czekowej) od wierzytelności, jaka wynika ze stosunku podstawowego, czyli stosunku prawnego wynikającego z umowy o kredyt konsumencki.

Powołane przepisy nie były przedmiotem rozważań sądów w toku analizowanych spraw. Wynika to przede wszystkim z tego, że sprawy wekslowe i czekowe kwalifikowane są w statystyce sądowej do odrębnej kategorii niż sprawy, które podlegały badaniu¹⁰⁸. W konsekwencji nie można ocenić efektywności tego instrumentu.

¹⁰⁶ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 408-409; J. Piś-Barganowska, *Prawne konsekwencje wystawienia weksla przez konsumenta-kredytobiorcę*, *Prawo Bankowe* 2002, nr 3; M. Rusinek [w:] *Ustawa...*(red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 208 i n.; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 186 i n.

¹⁰⁷ T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 411 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 336 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 448-449; M. Szakun [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 149 i n.

¹⁰⁸ Na marginesie można jednak wspomnieć o nietypowym „wekslu”, który pożyczkodawca (osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą) złożył wraz z pozwem w sprawie zakończonej wyrokiem SR w Gnieźnie z 26.04.2013 r. (I C 227/13). Dokument ten był sporządzony na dużym arkuszu z wybijającym się tytułem „WEKSEL” oraz został podpisany przez pożyczkobiorcę, ale nie spełniał przesłanek prawa wekslowego, ponieważ sumę wekslową oznaczoną w nim następująco: „zgodnie z umową”. Można przypuszczać, że dokument ten w istocie miał stanowić instrument nacisku psychologicznego na niewydukanego i zagubionego kredytobiorcę, któremu weksel mógł kojarzyć się z groźnymi konsekwencjami prawnymi.

22. Wypowiedzenie umowy o kredyt konsumencki

Przepisy u.k.k. z 2001 r. wprowadzały istotne ograniczenia co do wypowiedzenia umowy o kredyt konsumencki¹⁰⁹. Aby ochronić konsumenta przed wypowiedzeniem z powodu bagatelnych opóźnień, art. 14 u.k.k. z 2001 r. umożliwiał kredytodawcy wypowiedzenie umowy dopiero wtedy, gdy konsument nie zapłacił w terminie pełnych rat kredytu za co najmniej dwa okresy płatności. Ponadto, przed wypowiedzeniem kredytodawca zobowiązany był do wezwania konsumenta do zapłaty zaległych rat lub ich części w terminie nie krótszym niż 7 dni od otrzymania wezwania pod rygorem wypowiedzenia umowy. Termin wypowiedzenia umowy nie mógł być krótszy niż 30 dni.

W obecnie obowiązujących przepisach zrezygnowano z tego instrumentu. Jedynie w odniesieniu do kredytu udzielonego na czas nieoznaczony¹¹⁰ wprowadzono minimalny okres wypowiedzenia wynoszący 2 miesiące (art. 42 ust. 2 u.k.k.). W związku z tym zastosowanie znajdują przepisy ogólne dotyczące wypowiedzenia umów o charakterze kredytowym (art. 723 k.c. odnośnie do pożyczki na czas nieoznaczony, art. 75 ust. 1-2 p.b. odnośnie do kredytu bankowego).

Z analizowanych spraw wynika, że – w odniesieniu do skuteczności wypowiedzenia - sądy prawie zawsze polegają na oświadczeniach i dowodach przedstawionych przez kredytodawcę oraz nie badają osobno tej kwestii, gdy pozwany konsument nie podniósł stosownego zarzutu. Do nielicznych wyjątków (kilkanaście przypadków)

¹⁰⁹ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 413-414; M. Rusinek [w:] *Ustawa...* (red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 232 i n.; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 259 i n.

¹¹⁰ Termin „kredyt odnawialny” zamieszczono w art. 42 u.k.k. w ślad za identycznym terminem, który występuje w polskiej wersji art. 13 dyrektywy 2008/48. Jednakże, polska wersja art. 13 dyrektywy 2008/48 zawiera błędne tłumaczenie. Inne wersje językowe powołanego przepisu jednoznacznie wskazują, że w rzeczywistości chodzi o umowy o kredyt udzielony na czas nieokreślony (ang. *open-end credit agreements*, niem. *unbefristete Kreditverträge*, fr. *contrats de crédit à durée indéterminée*). Dlatego w doktrynie, opierając się na wykładni prounijnej oraz funkcjonalnej, przyjmuje się, że „kredyt odnawialny”, o którym mowa w art. 42 u.k.k., oznacza „kredyt udzielony na czas nieokreślony” (tak m.in. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 425; M. Kłoda [w:] M. Chruściak i in., *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 143-145; J. Pisuliński, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 455; D. Rogoń, *Uprawnienia...*, *op. cit.*, s. 27). Zob. także wyrok SA w Warszawie z 20.11.2012 r. (VI ACa 633/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

należą sprawy, w których sąd wykazał się odmiennym podejściem¹¹¹. Nie pozwala to na wiarygodną ocenę efektywności tego instrumentu.

W grupie badanych spraw nie pojawił się żaden przypadek kontroli wypowiedzenia pod kątem zasad współżycia społecznego. Kontrola taka jest dopuszczalna, ponieważ czynność ta może *in concreto* stanowić nadużycie przez kredytodawcę uprawnienia do wypowiedzenia umowy kredytu (art. 5 k.c.)¹¹².

23. Automatyczne rozwiązanie umowy ze względu na śmierć kredytobiorcy

W wielu umowach o kredyt konsumencki występuje postanowienie, zgodnie z którym umowa ulega rozwiązaniu z chwilą śmierci kredytobiorcy, a wierzytelność staje się wówczas natychmiast wymagalna. Postanowienie takie jest typowe dla umów pożyczek zawieranych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, ponieważ śmierć pożyczkobiorcy powoduje ustanie stosunku członkostwa w kasie, a stosunek ten jest podstawą do udzielenia pożyczki.

Wspomniane postanowienie jest mocno niekorzystne dla spadkobierców kredytobiorcy. Ponoszą oni bowiem ciężar odsetek za opóźnienie od chwili otwarcia spadku, mimo że o śmierci kredytobiorcy-spadkodawcy oraz zobowiązaniu kredytowym dowiadują się często z dużym opóźnieniem.

Niestety, z badanych spraw wynika, że powyższy problem na ogół nie jest dostrzegany przez sądy. Nie poszukują one instrumentów prawnych, które chroniłyby spadkobierców przed odsetkami za opóźnienie naliczanymi wskutek okoliczności,

¹¹¹ Zob. np. wyrok SR dla Krakowa-Śródmieścia z 11.02.2013 r. (VI C 1127/12); wyrok SR w Gdyni z 7.10.2013 r. (I C 1814/13); wyrok SR dla Warszawy-Śródmieścia z 27.09.2013 r. (VI C 988/13). Zob. także wyrok SO w Bielsku-Białej z 9.01.2014 r. (II Ca 726/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl. W powołanej sprawie sądy obu instancji podzieliły zarzut nieskuteczności wezwania do zapłaty, jakie było warunkiem wypowiedzenia zgodnie z art. 14 u.k.k. z 2001 r., a w konsekwencji uznały wypowiedzenie za nieskuteczne. Zarzut taki podniósł kurator ustanowiony przez sąd dla powoda. Zob. też wyrok SA w Gdańsku z 11.03.2014 r. (I ACa 812/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl. W wyroku tym sąd uznał, że nieskuteczne jest pismo, które jednocześnie zawiera wezwanie do zapłaty oraz niedefinitywnie ujęte oświadczenie o wypowiedzeniu umowy kredytowej.

¹¹² Zob. wyrok SN z 23.05.2013 r. (IV CSK 679/12), Monitor Prawa Bankowego 2014, nr 2, z krytyczną glosą T. Czecha.

na które nie mieli wpływu (tj. naliczanymi od chwili otwarcia spadku). Tylko w jednym przypadku sąd zajął bardziej aktywną postawę wobec tego problemu, dążąc do ochrony spadkobierców przed pokrzywdzeniem¹¹³.

24. Przelew wierzytelności z umowy o kredyt konsumencki

W myśl art. 10 ust. 1 u.k.k. wyłączenie lub ograniczenie zarzutów przysługujących konsumentowi w razie przelewu wierzytelności z umowy o kredyt konsumencki jest bezskuteczne¹¹⁴. Identyczną regułą wprowadzono w art. 44 ust. 1 u.k.k.¹¹⁵ Gdy dokonano przelewu takiej wierzytelności, kredytodawca jest zobowiązany zawiadomić o tym konsumenta na trwałym nośniku, chyba że konsument nadal ma spełniać świadczenie do rąk kredytodawcy-cedenta (art. 44 ust. 2 u.k.k.).

Celem powołanych przepisów jest ochrona sytuacji prawnej konsumenta przed osłabieniem w wyniku zmiany podmiotowej po stronie kredytodawcy. Sytuacja ta nie może ulec pogorszeniu w stosunku do pozycji, jaką przyznają dłużnikowi przepisy kodeksu cywilnego o przelewie (zob. zwłaszcza art. 513 k.c.).

W analizowanych sprawach sądowych nie występowały przypadki wyłączenia lub ograniczania zarzutów po stronie konsumenta w związku z przelewem. Daje to stosunkowo mocne podstawy do twierdzenia, że zastosowany instrument prawny jest efektywny.

¹¹³ Zob. wyrok SR w Gdyni z 4.04.2012 r. (I C 537/12). W powołanej sprawie sąd stwierdził, że abuzywny charakter ma klauzula w regulaminie spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, zgodnie z którą członkostwo w kasie ustaje z chwilą śmierci członka i od tej chwili pożyczka staje się natychmiast wymagalna oraz są naliczane odsetki za opóźnienie wobec spadkobierców. Ponadto, sąd stwierdził, że taka praktyka jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. Zdaniem sądu sprzeczne z elementarną zasadą uczciwości jest obciążenie ujemnymi konsekwencjami pozwanych spadkobierców w związku z tragicznym zdarzeniem w postaci śmierci pożyczkobiorcy (spadkodawcy), na co spadkobiercy ci nie mieli żadnego wpływu. Sąd uznał, że takie postępowanie pożyczkodawcy (spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej) nie czyni zadość poczuciu moralności i słuszności. Z kolei w wyroku SR dla Łodzi-Śródmieścia z 29.01.2013 r. (I C 370/12) w podobnej sytuacji sąd przyznał odsetki od daty rozwiązania umowy pożyczki, a odmówił jedynie – ze względu na szczególne okoliczności sprawy (art. 102 k.p.c.) - zasądzenia kosztów procesu od spadkobierców pożyczkobiorcy na rzecz powoda (spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej).

¹¹⁴ Por. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 409; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 198 i n.; K. Włodarska [w:] *Ustawa...*(red. J. Pisuliński), *op. cit.*, s. 237 i n.

¹¹⁵ Por. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 443 i n.; Z. Ofiarski, *Ustawa...*,*op. cit.*, s. 345 i n.; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 448.

W kilku sprawach pozwani konsumenci twierdzili, że nie otrzymali zawiadomienia o przelewie, ale sądy uznawały, że - na potrzeby wyrokowania - wystarczające jest załączenie do pozwu przez powoda dokumentów poświadczających dokonanie przelewu. Zdarzały się przypadki oddalenia powództwa ze względu na niedostateczne wykazanie nabycia wierzytelności, zwłaszcza gdy fundusz sekurytyzacyjny (domniemany cesjonariusz) przedstawiał jedynie wyciąg ze swoich ksiąg rachunkowych¹¹⁶.

25. Rzeczywista roczna stopa oprocentowania

Rzeczywista roczna stopa oprocentowania oznacza całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta, który wyrażono jako wartość procentową całkowitej kwoty kredytu w stosunku rocznym (zob. art. 5 pkt 12 u.k.k.)¹¹⁷. Rzeczywista roczna stopa oprocentowania - chociaż niekiedy w niedoskonały sposób - sprowadza do jednego parametru wiele różnorodnych elementów kosztowych związanych z kredytem (odsetek, opłat, prowizji, składek itd.). W praktyce stopa ta – zwłaszcza w kredytach krótkoterminowych – przybierać może wysokie wartości¹¹⁸.

Rzeczywistą roczną stopę oprocentowania należy zamieszczać m.in. w reklamach kredytu konsumenckiego (zob. art. 16 u.k.k. z 2001 r., art. 7 ust. 1 pkt 3 u.k.k.) oraz w dokumentach umowy o kredyt konsumencki (zob. art. 4 ust. 2 pkt 4 u.k.k. z 2001 r., art. 30 ust. 1 pkt 7 u.k.k.).

¹¹⁶ Zob. np. wyrok zaoczny SR w Trzebnicy z 18.05.2012 r. (I C 123/12). W uzasadnieniu orzeczenia sąd odwołał się do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11.07.2011 r. (P 1/10), Dz. U. nr 152, poz. 900, w którym stwierdzono, że art. 194 ustawy z 27.05.2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546, ze zm.) w części, w jakiej nadaje moc prawną dokumentu urzędowego księgom rachunkowym i wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego w postępowaniu cywilnym prowadzonym wobec konsumenta, jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 zd. 1 i art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 20 Konstytucji.

¹¹⁷ Por. np. T. Czech, *Kredyt...*, *op. cit.*, s. 144-145; Z. Ofiarski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 127-128; J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 404, 440-441; R. Trzaskowski, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 122-126.

¹¹⁸ Np. w sprawie zakończonej wyrokiem zaocznym SR dla m.st. Warszawy z 7.03.2013 r. (II C 1327/12), w której firma pożyczkowa udzieliła konsumentowi pożyczki, rzeczywista roczna stopa oprocentowania wynosiła 365%. Rekordową wysokość rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania ustalono w sprawie opisanej w wyroku zaocznym SR. dla Łodzi-Widzewa z 11.07.2013 r. (VIII C 306/13): 9 247,92% (!).

Podawanie konsumentowi-kredytobiorcy rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania jest podstawowym instrumentem ochrony jego interesów, z uwzględnieniem modelu konsumenta rozsądnego. Na etapie przedkontraktowym umożliwia mu porównanie różnych ofert i wybór oferty najbardziej dla siebie korzystnej. Ponadto, wskazuje konsumentowi na obciążenie finansowe, jakie musi on ponieść, gdyby zdecydował się na zaciągnięcie kredytu na oferowanych warunkach.

W grupie analizowanych spraw sądowych nie powstawały żadne kwestie związane ze stosowaniem powołanych przepisów. We wszystkich dokumentach umowy, jakie znajdowały się w aktach sądowych, podano rzeczywistą roczną stopę oprocentowania. Z uzasadnień zbadanych orzeczeń wynika, że w żadnym przypadku sąd nie zajmował się sprawdzeniem, czy stopę tę wyliczono w sposób prawidłowy¹¹⁹. Zagadnienie to nie było również przedmiotem zarzutów ze strony kredytobiorcy. W związku z powyższym nie można ocenić, czy omawiany instrument cechuje się efektywnością.

26. Kontrola wysokości odsetek

Podstawowym instrumentem prawnym, który ma chronić dłużnika przed nadmiernym obciążeniem finansowym kosztami zadłużenia (lichwą), są odsetki maksymalne. Obecnie stanowią one w Polsce czterokrotność wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego (art. 359 § 2¹ k.c.). Ze względu na wadliwą redakcję powołanego przepisu w doktrynie wątpliwości budzi, czy wyznaczony pułap dotyczy jedynie odsetek kapitałowych, czy również odsetek za opóźnienie¹²⁰.

Wątpliwości tych nie podzielały sądy w badanych sprawach. Powszechnie przyjmowano, że wspomniany pułap odnosi się także do odsetek za opóźnienie. W związku z tym zwykłą praktyką było zastrzeżenie w sentencji wyroku ograniczenia

¹¹⁹ W szczególności nie oceniano, czy podana stopa nie wprowadza konsumenta w błąd, np. na potrzeby stosowania przepisów o nieuczciwych praktykach handlowych. Zob. wyrok TS UE z 15.03.2012 r. (C-453/10) *Perenic v. SOS financ spol. s.r.o.*

¹²⁰ Por. np. T. Dybowski, A. Pyrzyńska [w:] *System prawa prywatnego*, t. 5 (red. E. Łętowska), Warszawa 2013, s. 286-288.

wysokości odsetek penalnych do odsetek maksymalnych. Warto nadmienić, że obecnie kredytodawcy bardzo często zastrzegają w umowach, że odsetki za opóźnienie nalicza się według stawki odsetek maksymalnych (zob. art. 481 § 2 k.c.)¹²¹.

Ze względu na wyznaczony ustawowo limit odsetek maksymalnych sądy – jak się wydaje – ogólnie czuły się zwolnione z obowiązku badania, czy dana stawka oprocentowania pozostaje zgodna z zasadami współżycia społecznego¹²². Pasywna postawa sądów przejawiała się również w sprawach, w których pułap odsetek maksymalnych nie miał zastosowania (tj. w przypadku umów zawartych przed 19.02.2006 r.)¹²³. W takich sprawach zazwyczaj sądy nie kontrolowały stawki odsetek pod kątem zgodności z zasadami współżycia społecznego, chociaż na pierwszy rzut oka wydawała się ona wysoka¹²⁴. Jedynie wyjątkowo (kilka przypadków) zdarzało się, że sąd uwzględnił ten problem w trakcie orzekania¹²⁵.

¹²¹ Zob. uchwała SN z 11.09.2014 r. (II CZP 53/14), www.sn.pl: „Dopuszczalne jest orzeczenie o odsetkach za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego za czas opóźnienia po wydaniu wyroku zasądającego to świadczenie, także wtedy, gdy wysokość odsetek została określona na podstawie stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego”.

¹²² Zob. wyrok TS UE z 14.06.2012 r. (C-618/10) Banco Espanol de Credito SA v. Camino, w którym Trybunał uznał, że sąd krajowy z urzędu powinien badać abuzywność klauzuli dotyczącej odsetek za opóźnienie.

¹²³ Z orzecnictwa Sądu Najwyższego zob. np. wyrok SN z 27.07.2000 r. (IV CKN 85/00), OSP 2001, nr 3, poz. 48; wyrok SN z 8.01.2003 r. (II CKN 1097/00), OSNC 2004, nr 4, poz. 55; wyrok SN z 23.06.2005 r. (II CK 742/04), LexisNexis 1611388; wyrok SN z 8.05.2014 r. (V CSK 376/13), www.sn.pl.

¹²⁴ W jednej ze spraw powód (kredytodawca) dochodził odsetek według stopy przekraczającej 30% rocznie. W sprawie tej sąd w elektronicznym postępowaniu upominawczym odmówił wydania nakazu zapłaty, powołując się na wątpliwości, czy naliczone odsetki nie przekraczają wysokości odsetek maksymalnych i zasad współżycia społecznego. Sprawę przekazano do zwykłego postępowania cywilnego, a sąd rejonowy uwzględnił powództwo w całości - zob. wyrok SR w Łęczycy z 10.10.2012 r. (I C 309/12). Z kolei w wyroku SR w Kamieniu Pomorskim z 18.04.2012 r. (I C 25/12) zasądzone odsetki w wysokości 40% rocznie. Z uzasadnienia powołanych wyroków nie wynika, aby sąd podjął trud kontroli wysokości odsetek z zasadami współżycia społecznego.

¹²⁵ Zob. wyrok zaoczny SR dla Krakowa-Śródmieścia z 5.04.2012 r. (VI C 126/12). W sprawie tej powód (kredytodawca) żądał – zgodnie z umową kredytu - zasądzenia odsetek według stopy 59,75% rocznie. W wyroku zasądzone odsetki maksymalne ze względu na zasady współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c. i 353¹ k.c.), redukując z urzędu - bez zarzutów ze strony pozwanego - wysokość odsetek należnych powodowi. W uzasadnieniu wyroku sąd uznał, że zakaz lichwy jest jedną z zasad współżycia społecznego. Z zasad tych wynika zakaz zastrzegania rażąco wygórowanych odsetek przysparzających - w danych stosunkach nieusprawiedliwionych - zysków dla jednej ze stron, a prowadzących do niewypłacalności drugiej strony oraz pozbawienia jej możliwości aktywnego uczestniczenia w życiu gospodarczym. Ponadto, sąd powołał się na istotną dysproporcję między świadczeniami stron, nawiązując *implicite* do instytucji wyzysku. W wyroku SR Katowice-Wschód z 11.01.2012 r. (I C 1449/11) uznano, że odsetki umowne według stopy 28% p.a. są sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i zasądzone jedynie odsetki ustawowe.

Poza rzadkimi wyjątkami¹²⁶, w toku analizowanych spraw sądy nie dokonywały kontroli klauzuli dotyczącej odsetek pod kątem jej przejrzystości (zob. art. 385 § 2 k.c.).

Prima facie wydawałoby się, że instrument w postaci odsetek maksymalnych wykazuje znaczną efektywność. Uwzględnivszy jednak problem dodatkowych kosztów (zob. pkt 27), należy dojść do wniosku przeciwnego. Instrument ten nie zapewnia konsumentowi ochrony przed nadmiernym obciążeniem finansowym, ponieważ nie obejmuje całości kosztów związanych z kredytem. Dlatego w obecnym stanie prawnym należy go uznać za instrument nieefektywny.

27. Opłaty i prowizje

Z analizowanych spraw sądowych wynika, że najważniejsze problemy, z którymi w praktyce mierzą się sądy, związane są z opłatami i prowizjami naliczanymi od kredytu konsumenckiego przez kredytodawców¹²⁷. Opłaty i prowizje – wobec wprowadzenia odsetek maksymalnych – stanowią coraz częściej dla kredytodawców podstawowy przychód w transakcjach kredytowych, pobierany obok oprocentowania¹²⁸. Kwoty takich opłat i prowizji często sięgają kilkudziesięciu procent kapitału kredytu, a bywa że i przekraczają 100% kapitału.

W związku z powyższym istotne znaczenie ma ustalenie, czy w orzecznictwie sądowym stosuje się instrumenty prawne, które mogłyby ochronić konsumentów przed nadmiernym obciążeniem dodatkowymi kosztami kredytu (opłatami, prowizjami itp.), czyli - w istocie – przed zakamufłowaną postacią lichwy.

¹²⁶ Zob. wyrok zaoczny SR w Trzebnicy z 7.11.2013 r. (I C 110/13). Sąd oddalił pozew w części dotyczącej dalszego naliczania przez bank odsetek w wysokości przekraczającej stopę ustawową z uwagi na niezrozumiałe brzmienie klauzuli zamieszczonej we wzorcu umowy. Klauzula ta brzmiała, że od zadłużenia przeterminowanego bank ma prawo pobierać odsetki według zmiennej stopy procentowej obowiązującej w banku dla kredytów przeterminowanych, „która w dniu zawarcia umowy wynosi K%” (wpisano K zamiast liczby). Sąd stwierdził, że nie sposób uznać, aby było to czytelne i zrozumiałe dla kredytobiorcy określenie wysokości oprocentowania. Dlatego zasądzono jedynie odsetki w wysokości ustawowej.

¹²⁷ Zagadnienia te są także przedmiotem zainteresowania ze strony Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Zob. *Opłaty stosowane przez instytucje parabankowe. Raport*, UOKiK, Warszawa, czerwiec 2013 r.

Warto w tym miejscu zauważyć ciekawe zjawisko, że w analizowanych sprawach sądowych była wyraźnie widoczna tendencja do ostrzejszego traktowania firm pożyczkowych w stosunku do banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych. Statystycznie rzecz ujmując, sądy dużo częściej kwestionowały opłaty i prowizje (w szczególności związane z czynnościami windykacyjnymi) naliczane przez firmy pożyczkowe, mimo że podobne opłaty i prowizje o zbliżonej wysokości na ogół były stosowane również przez banki i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe¹²⁹. Można przypuszczać, że jest to efektem pewnego społecznego odium ciążącego na firmach pożyczkowych, które kojarzą się - nie bez racji - z działalnością lichwiarską, co uaktywnia wrażliwość sądów na kwestię ochrony kredytobiorcy-konsumenta przez pokrzywdzeniem.

27.1. Limit kosztów

W celu ograniczenia zakresu obciążenia finansowego konsumenta do 18.12.2011 r. w prawie polskim obowiązywał limit kosztów, które mogły być naliczane na podstawie umowy o kredyt konsumencki. Zgodnie z art. 7a u.k.k. z 2001 r. łączna kwota wszystkich opłat, prowizji oraz innych kosztów związanych z zawarciem umowy o kredyt konsumencki, z wyłączeniem udokumentowanych lub wynikających z innych przepisów prawa kosztów, związanych z ustanowieniem, zmianą lub wygaśnięciem zabezpieczeń i ubezpieczeń (w tym kosztów ubezpieczenia spłaty kredytu), nie mogła przekroczyć 5% kwoty udzielonego kredytu konsumenckiego. Powszechnie przyjmowano, że odsetki (w tym odsetki za opóźnienie) nie są objęte limitem¹³⁰.

W aktualnie obowiązujących przepisach u.k.k. taki limit już nie obowiązuje. Opracowywane są jednak projekty zmian legislacyjnych, które zmierzają do

¹²⁸ Por. T. Czech, *Adekwatność wysokości opłat i prowizji bankowych w stosunku do poniesionych kosztów*, Monitor Prawa Bankowego 2014, nr 10.

¹²⁹ Przykładowo, w wyroku SR Katowice-Zachód z 8.07.2013 r. (I C 287/13) zasądzono na rzecz spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej: opłatę za przygotowanie dokumentów do pozwu - 250 zł oraz opłaty za wezwania do zapłaty i wypowiedzenie umowy pożyczki - łącznie 640 zł (w tym opłata za wypowiedzenie wobec pożyczkobiorcy - 50 zł, prowizja za zawiadomienie poręczycieli o wypowiedzeniu - 3x25 zł, wezwania do zapłaty - 25 zł jedno).

¹³⁰ W piśmiennictwie tak np. J. Pisuliński [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8, s. 403, przypis 272. W orzecznictwie tak np. wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 23.05.2013 r. (II Ca 225/13); wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 4.11.2013 r. (II Ca 565/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

przywrócenia pułapu kosztów ponoszonych przez konsumenta, odnosząc maksymalny limit do całkowitego kosztu kredytu (zob. art. 5 pkt 6 u.k.k.).

Analiza materiału empirycznego, który zgromadzono na potrzeby niniejszego badania, dowodzi, że w wielu sprawach (co najmniej kilkadziesiąt przypadków) zdarzało się, iż sądy ignorowały obowiązywanie art. 7a u.k.k. z 2001 r. Zasądzały w pełnej wysokości kwoty żądane przez kredytodawcę, nie zadając sobie trudu sprawdzenia, czy nie przekraczają one wyznaczonego limitu, a z akt sprawy wynikało, że występowały istotne przesłanki do jego zastosowania. Dostyc często bywało tak, że sprawa trafiała najpierw do elektronicznego postępowania upominawczego, sąd odmawiał wydania nakazu zapłaty, powołując się na wątpliwości na tle art. 7a u.k.k. z 2001 r., czyli niejako naprowadzając kolejny sąd na właściwy trop, a następnie w postępowaniu zwykłym sąd rejonowy zupełnie ignorował tę wskazówkę i zasądzał całość dochodzonej kwoty na rzecz kredytodawcy¹³¹.

W związku z tym realną efektywność limitu kosztów określonego w art. 7a u.k.k. z 2001 r., czyli rzeczywiste wykorzystanie tego instrumentu w praktyce sądowej, należy ocenić jako bardzo ograniczoną.

27.2. Sposoby ominięcia limitu kosztów

W analizowanych sprawach sądowych wyraźnie widoczna była praktyka kredytodawców zmierzająca do omijania limitu kosztów, który wynikał z art. 7a u.k.k. z 2001 r. W tym celu stosowano rozmaite sposoby.

Po pierwsze, starano się zwiększyć podstawę obliczania 5% pułapu kosztów. Zdarzało się, że – ewidentnie w celu obejścia omawianego zakazu – odwoływano się do konstrukcji kaucji (przykładowo, w umowie zapisywano, że udziela się pożyczki w wysokości 1 600 zł, z czego 1 300 zł pożyczkodawca zatrzymuje jako kaucję, a 300 zł wypłaca pożyczkobiorcy; za podstawę 5% limitu kosztów przyjmowano

¹³¹ Zob. np. wyrok SR w Łęczycy z 10.10.2012 r. (I C 310/12); wyrok zaoczny SR w Kutnie z 26.11.2012 r. (I C 412/12); wyrok SR w Trzebnicy z 14.12.2012 r. (I C 152/12).

kwotę 1 600 zł)¹³². Innym sposobem było pobieranie z góry w ciężar pożyczki opłat i odsetek, tak aby zwiększyć kwotę pożyczki brutto, która stanowiła podstawę do kalkulacji przedmiotowego limitu¹³³.

Po drugie, naliczano opłaty związane z zabezpieczeniami, korzystając z wyłączenia zamieszczonego w art. 7a u.k.k. Zdarzały się przypadki, w których pobierano od konsumenta opłatę za wystawienie weksla na rzecz kredytodawcy, mimo że kredytodawca nie ponosił żadnych realnych kosztów związanych z takim zabezpieczeniem¹³⁴. Obejściu prawa - bez wątplenia - służyła konstrukcja poręczenia udzielanego przez inną osobę (powiązaną z kredytodawcą). Kredytodawca nigdy nie korzystał z takiego poręczenia, a od konsumenta naliczano opłaty za ustanowienie zabezpieczenia¹³⁵. Zdarzały się przypadki konstruowania bardzo niekonwencjonalnych zabezpieczeń¹³⁶.

Po trzecie, powszechnym procederem (zwłaszcza wśród firm pożyczkowych) było stosowanie usług związanych z kredytem, których koszt ponosił konsument. Dotyczy to w szczególności opłat za usługę odbioru rat pożyczki w domu konsumenta (zob. pkt 27.3).

Po czwarte, w szerokim zakresie stosowano obowiązkowe ubezpieczenie, pobierając od konsumenta składki w znaczącej wysokości w porównaniu do kwoty kredytu. W myśl art. 7a u.k.k. z 2001 r. składka ubezpieczeniowa nie jest objęta limitem kosztów (zob. pkt 27.4)¹³⁷.

¹³² Zob. np. wyrok zaoczny SR w Toruniu z 20.06.2013 r. (I C 590/13). W wyroku tym sąd nie zakwestionował praktyki pożyczkodawcy. Podobnie wyrok SR w Grudziądzu z 23.10.2013 r. (I C 964/13).

¹³³ Zob. wyrok SR dla Łodzi-Śródmieścia z 26.11.2013 r. (XVIII 2700/13). Zob. też wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 28.06.2013 r. (II Ca 12/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹³⁴ Zob. wyrok zaoczny SR dla Warszawy-Śródmieścia z 14.06.2012 r. (I C 846/12). Sąd odmówił zasądzenia tej opłaty.

¹³⁵ Zob. wyrok zaoczny SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 5.06.2013 r. (IX C 500/13). W wyroku nie zasądzono tej opłaty.

¹³⁶ Zob. wyrok zaoczny SR dla m.st. Warszawy z 7.03.2013 r. (II C 1327/12), w którym sąd oddalił powództwo w zakresie zasądzenia od pożyczkobiorcy kosztu ustanowienia zabezpieczenia w wysokości 140 zł. Koszt ten rzekomo wynikał z umowy dodatkowej zawartej przez pożyczkodawcę z odrębną spółką (zapewne powiązaną z pożyczkodawcą), która dotyczyła wystąpienia przez tę spółkę do biur informacji gospodarczej z zapytaniem o pożyczkobiorcę.

¹³⁷ Zob. np. wyrok SR w Łęczycy z 26.08.2013 r. (VI C 119/13). Tak też np. wyrok SO w Słupsku z 13.03.2013 r. (IV Ca 54/13); wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 23.05.2013 r. (II Ca 225/13);

Po piąte, próbowano tworzyć opłaty dotyczące bieżącego funkcjonowania umowy, argumentując że nie są one związane z zawarciem umowy, a więc nie podlegają limitowi kosztów określonymu w art. 7a u.k.k. z 2001 r. Przykładem może być opłata za monitoring¹³⁸ czy administrowanie kredytem¹³⁹.

Po szóste, zdarzały się przypadki, w których naliczono comiesięczne lub cotygodniowe opłaty za przedłużenie pożyczki na kolejny okres, ale nie więcej niż rok (tzw. rolowanie lub prolongowanie pożyczki). Rodzi to podejrzenie, że w istocie pożyczka miała być udzielona na rok, a opłaty takie służyły jedynie obejściu dyspozycji art. 7 u.k.k. z 2001 r.¹⁴⁰

Łatwość, z jaką kredytodawcy w praktyce omijali limit kosztów określony w art. 7 u.k.k. z 2001 r. – często przy biernej postawie sądów, prowadzi do wniosku, że skuteczność tego instrumentu była bardzo ograniczona. Nie chronił on należycie konsumenta przed nadmiernym obciążeniem finansowym.

wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 4.11.2013 r. (II Ca 565/13); wyrok SO w Gliwicach z 27.03.2014 r. (XII C 220/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹³⁸ Zob. wyrok zaoczny SR dla Łodzi-Śródmieścia z 26.11.2013 r. (XVIII C 2584/13). W sprawie tej zawarto między pożyczkodawcą (firmą pożyczkową) a pożyczkobiorcą – obok umowy pożyczki - odrębną umowę w sprawie monitoringu zadłużenia przeterminowanego, na podstawie której naliczono koszty windykacyjne od pożyczkobiorcy: 20 zł (za telefon), 5 zł (za SMS), 50 zł (za wezwanie do zapłaty), 150 zł (za wizytę pracownika pożyczkodawcy pod adresem pożyczkobiorcy lub w miejscu zatrudnienia pożyczkobiorcy). Oddalając powództwo pożyczkodawcy, sąd stwierdził, że z urzędu jest mu wiadome, że odrębne umowy zaczęły być zawierane przez tego pożyczkodawcę, gdy sąd w podobnych sprawach uznawał postanowienia umów pożyczek dotyczących kosztów monitoringu za klauzule abuzywne. Zdaniem sądu zawarcie odrębnej umowy służyło obejściu przepisów o odsetkach maksymalnych i karach umownych oraz ma uniemożliwić kontrolę umowy pod kątem abuzywności postanowień dotyczących kosztów windykacji. Odrębną umowę zawarto jedynie po to, aby koszty windykacyjne uznać za świadczenie główne. Sąd podkreślił, że naliczone opłaty są w sposób oczywisty oderwane od rzeczywistych kosztów wysłania pisma lub wykonania telefonu i mają one stanowić źródło dodatkowego dochodu pożyczkodawcy w razie opóźnienia ze spłatą pożyczki przez pożyczkobiorcę. Powinny być traktowane jako próba zamaskowania lichwiarskich odsetek lub niedopuszczalnych kar umownych odnośnie do niewykonania zobowiązania pieniężnego. Warto zauważyć, że sąd wywiódł powyższą argumentację z urzędu, bez żadnych zarzutów ze strony pozwanej.

¹³⁹ W wyroku zaocznym SR dla Wrocławia-Krzyków z 28.03.2014 r. (VI C 307/14), www.orzeczenia.ms.gov.pl, uznano, że opłata taka (20 zł miesięcznie) stanowi formę ukrytych, lichwiarskich odsetek. Oddalono powództwo o zasądzenie takiej opłaty, powołując się na art. 58 § 1 k.c. Z kolei w wyroku SR Wrocław-Fabryczna z 19.09.2013 r. (XIV C 1440/13) zasądzono opłaty za administrowanie pożyczką w wysokości 9 zł miesięcznie.

¹⁴⁰ Zob. wyrok zaoczny SR dla Łodzi-Śródmieścia z 27.06.2013 r. (XVIII C 4964/12). W wyroku tym sąd odmówił zasądzenia omawianych opłat (130 zł za każde przedłużenie, przy pożyczce wynoszącej 600 zł), powołując się na abuzywność klauzuli, która je przewidywała. Zdaniem sądu przedmiotowa klauzula zmierzała do obejścia przepisów o odsetkach maksymalnych. Sąd odwołał się do wpisu nr 978 w rejestrze niedozwolonych postanowień umownych (opłata dodatkowa za przyznanie okresu karencji).

27.3. Opłata za obsługę domową

W przypadku gdy kredytu konsumenckiego udzielają firmy pożyczkowe, nagminnie zdarza się pobieranie opłat za obsługę domową, tj. odbiór rat pożyczki w miejscu zamieszkania konsumenta. Ze stosowanych formularzy wynika, że opcja ta ma charakter dobrowolny, ale – dziwnym trafem – w analizowanych sprawach praktycznie nie spotykało się przypadków, w których konsumenci nie wybrali tej opcji (poza kilkoma wyjątkami). Można zatem zasadnie powątpiewać, czy rzeczywiście jest ona dobrowolna.

Omawiane opłaty cechują się znaczącą wysokością w porównaniu do kwoty kredytu udzielanego konsumentowi, tworząc dlań poważne obciążenie finansowe¹⁴¹.

Z analizowanych spraw wynika, że duża część sądów (około 50% przypadków) nie dostrzega potrzeby ochrony konsumenta i w pełni przyznaje takie opłaty na rzecz kredytodawcy. W wyrokach tych uznaje się (wprost lub *implicite*), że takie opłaty nie podlegają limitowi określonymu w art. 7a u.k.k. z 2001 r.¹⁴²

Dość często (około 50% przypadków) zdarza się jednak, że sądy kwestionują tego rodzaju opłaty¹⁴³. Stosują rozmaite sposoby uzasadnienia, dlaczego opłaty nie powinny być zasądzone na rzecz kredytodawcy. W niektórych orzeczeniach podnosi się, że opłaty te stanowią składnik limitu kosztów przewidzianego w art. 7a u.k.k. z 2001 r., w związku z czym ulegają – wspólnie z innymi opłatami – redukcji do pułapu

¹⁴¹ Przykładowo, w sprawie zakończonej wyrokiem SR w Gdyni z 31.10.2012 r. (I C 1911/12) kwota pożyczki wynosiła 1000 zł, a opłata za obsługę w domu – 532,58 zł. Z kolei w sprawie opisanej w wyroku SR Szczecin-Centrum z 11.09.2013 r. (III C 523/13), suma pożyczki wynosiła 600 zł, a opłaty za obsługę domową naliczono w wysokości 243 zł.

¹⁴² Zob. np. wyrok SR Gdańsk-Północ z 6.07.2012 r. (I C 947/12); wyrok SR w Gdyni z 31.10.2012 r. (I C 1911/12); wyrok SR w Trzebnicy z 28.11.2013 r. (I C 186/13); wyrok SR w Grudziądzu z 16.05.2012 r. (I C 690/12).

¹⁴³ Reprezentatywna jest sprawa, w której zapadł wyrok SR dla Krakowa-Śródmieścia z 28.06.2013 r. (VI C 69/12). W wyroku tym sąd uznał, że koszty obsługi w domu nie podpadają pod limit 5% określony w art. 7a u.k.k. Sąd stwierdził, że kosztów tych nie można uznać za lichwiarskie lub nienależne, skoro przedstawiciel firmy pożyczkowej wkłada określony wysiłek i koszt finansowy w realizację tej usługi polegającej na stworzeniu klientowi możliwości wpłaty rat w miejscu zamieszkania, pośrednicząc w usprawnieniu finalizacji spłat rat przez klienta. Zdaniem sądu jest to koszt całkowicie niezależny od kosztów zawierania umowy. W II instancji wyrok ten został zmieniony – Sąd Okręgowy w Krakowie wyrokiem z 31.10.2013 r. (II Ca 2121/13) obniżył zasądzoną na rzecz kredytodawcy kwotę o opłaty za obsługę domową.

5%¹⁴⁴. Wskazuje się w szczególności na związek obsługi domowej z udzielonym kredytem¹⁴⁵. W innych orzeczeniach sądy odwołują się do abuzywności klauzuli (art. 385¹ § 1 k.c.) lub zasad współżycia społecznego (art. 5 i art. 58 § 2 k.c.) i odmawiają zasądzenia opłaty w całości¹⁴⁶, dokonując zwłaszcza oceny wysokości opłaty¹⁴⁷. Jeszcze w innych orzeczeniach sądy powołują się na wzajemność opłaty i przyjmują, że opłata jest nienależna za te raty, które przypadają po wypowiedzeniu umowy, ponieważ odpada podstawa do ich periodycznego odbierania w domu

¹⁴⁴ Tak wyrok SO w Elblągu z 28.03.2013 r. (I Ca 56/13) oraz wyrok SO w Elblągu z 28.03.2013 r. (I Ca 57/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl. W powołanych wyrokach SO w Elblągu uznał, że opłata za obsługę pożyczki w miejscu zamieszkania stanowiła składnik należności naliczonych z góry, wyznaczających wysokość stałej raty tygodniowej obciążającej pożyczkobiorcę. Opłata ta pobrana była w związku z określonym trybem zawierania kontraktu – w miejscu zamieszkania wnioskującego o pożyczkę i za pośrednictwem doradcy, a zatem trybem preferowanym przez pożyczkodawcę jako dającym rękojmię rzetelnej oceny zdolności wnioskującego do spłaty pożyczki i pozwalającym na bieżącą obserwację stanu wypłacalności. W tym znaczeniu - zdaniem SO w Elblągu - opłata ta związana była właśnie z zawarciem umowy pożyczki, to znaczy towarzyszyła tej umowie, a nie stanowiła zobowiązania odrębnego, tj. osobnej usługi świadczonej na rzecz pożyczkobiorcy. W innych orzeczeniach również pojawił się pogląd, że wspomniana opłata jest objęta limitem kosztów wynikającym z art. 7a u.k.k. z 2001 r. Tak np. wyrok SR w Opolu z 5.12.2012 r. (I C 2809/12); wyrok SR w Opolu z 5.12.2012 r. (I C 2813/12); wyrok SR w Oleśnicy z 29.01.2013 r. (I C 1391/12); wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 23.05.2013 r. (II Ca 225/13); wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 4.11.2013 r. (II Ca 565/13), wyrok SO w Bydgoszczy z 27.02.2014 r. (II Ca 599/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹⁴⁵ Zob. wyrok SR Poznań-Nowe Miasto i Wilda z 17.10.2012 r. (I C 1281/12). Sąd uznał, że pod pojęciem opłat określonych w art. 7a u.k.k. z 2001 r. należy rozumieć koszty pobierane od czynności faktycznych mających charakter niejako obsługowy w stosunku do podstawowej działalności kredytowej, które co do zasady mają na celu pokrycie kosztów ponoszonych przez kredytodawcę przy wykonywaniu określonej czynności, a w praktyce jednak mogą stanowić źródło jego dochodu, zwłaszcza w przypadku określenia ich w sposób ryczałtowy. Z kolei inne koszty związane z zawarciem umowy to - zdaniem sądu - w szczególności koszty, które muszą zostać poniesione przez konsumenta przy prawidłowym wykonaniu umowy, bez wprowadzania do niej jakichkolwiek zmian, znane już w momencie zawarcia umowy. Sąd stwierdził, że opłata za obsługę domową wchodzi w skład kosztów związanych z zawarciem umowy, o których mowa w art. 7a u.k.k. z 2001 r. Wprawdzie jest to opcja fakultatywna, dowolnie wybierana przez konsumenta, niemniej pozostaje ona w ścisłym związku z umową i nie stanowi samodzielnego, odrębnego zobowiązania, a zatem nie jest to koszt abstrakcyjny, w zupełności oderwany od umowy. Sąd zauważył, że kwotę takiej opłaty konsument spłaca wraz z ratami pożyczki według harmonogramu, a jej wysokość jest znana w chwili zawarcia umowy. Co ciekawe, sąd - mimo przeprowadzonego wywodu - oddalił powództwo w zakresie opłat za obsługę w domu, uznając że postanowienia dotyczące tych opłat są nieważne. W tym wypadku sąd nie ograniczył zasądzonych opłat do 5% limitu.

¹⁴⁶ W wyroku SR w Oleśnicy z 29.01.2013 r. (I C 1391/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl, postawiono tezę, że roszczenie o zapłatę takiej opłaty podlega ocenie na podstawie art. 5 k.c. ze względu na zasady współżycia społecznego. Zdaniem sądu, jedną z takich zasad jest kwestia pewnego rodzaju ekwiwalentności świadczeń i ochrona przed pokrzywdzeniem podmiotu słabszego przez drugi, o znacznie mocniejszej pozycji. W przedmiotowej sprawie suma pożyczki wynosiła 735 zł, a koszty obsługi domowej (nie licząc dozwolonych odsetek i opłaty przygotowawczej) - 476,13 zł, co w ocenie sądu uzasadniało oddalenie powództwa o zapłatę kosztów ze względu na nadużycie prawa podmiotowego.

¹⁴⁷ W wyroku SR dla Łodzi-Śródmieścia z 26.11.2013 r. (XVIII 2700/13) uznano, że opłata w wysokości 20 zł za jedną wizytę nie jest wygórowana.

konsumenta¹⁴⁸. Wątek ten pojawia się w orzeczeniach, w których uznaje się, że opłata jest należna za faktyczny odbiór raty (opłata za rezultat), a nie tylko za zgłoszenie się po odbiór pod adresem konsumenta¹⁴⁹. Pojawiają się także orzeczenia, w których sąd koncentruje się na kwestiach dowodowych i odmawia zasądzenia opłaty ze względu na to, że kredytodawca nie wykazał należycie, że spełnił świadczenie wzajemne, czyli rzeczywiście w wyznaczonych terminach zjawił się w domu konsumenta po odbiór raty¹⁵⁰.

27.4. Składka ubezpieczeniowa

W praktyce bardzo często kredytowi konsumentowi (zwłaszcza w postaci pożyczki gotówkowej) towarzyszy obligatoryjne ubezpieczenie, tj. ubezpieczenie wymagane przez kredytodawcę do zawarcia transakcji kredytowej¹⁵¹. Ochroną ubezpieczeniową objęta jest przeważnie spłata kredytu¹⁵². Spotyka się jednak i inne rodzaje ubezpieczenia, np. ubezpieczenie od utraty pracy czy nieszczęśliwych wypadków¹⁵³.

Z reguły umowę ubezpieczenia zawiera kredytodawca na rzecz grupy konsumentów (tzw. ubezpieczenie grupowe; zob. art. 808 k.c.). Koszty składki ubezpieczeniowej – niejednokrotnie bardzo wysokie¹⁵⁴ – ponosi zawsze konsument, a są one pobierane

¹⁴⁸ Zob. np. wyrok SR w Grudziądzu z 10.10.2012 r. (I C 1008/12).

¹⁴⁹ W wyroku SR w Chełmnie z 24.10.2012 r. (I C 366/12) zastosowano art. 7a u.k.k. z 2001 r. do opłaty za obsługę domową i oddalono roszczenie o zapłatę opłaty w części przekraczającej pułap 5%. Orzekając w II instancji, wyrokiem z 25.01.2013 r. (VIII Ca 20/13) SO w Toruniu oddalił apelację. SO dodatkowo stwierdził, że opłata jest nienależna, ponieważ przysługuje za odbiór gotówki w miejscu zamieszkania pożyczkobiorcy. Skoro ten nie płacił, to nie było podstaw do pobierania opłaty za tę usługę. Świadczenie powoda - zdaniem SO - polegało na faktycznym odbiorze rat pożyczki, a nie na samych wizytach pod adresem pożyczkobiorcy. Skoro świadczenie nie zostało spełnione, to nie można żądać za nie opłaty. W omawianym wyroku powołano się na inne sprawy w tym samym sądzie, w których zapadły podobne rozstrzygnięcia (np. VIII Ca 465/12).

¹⁵⁰ Zob. wyrok SR dla Łodzi-Śródmieścia z 26.11.2013 r. (XVIII 2700/13).

¹⁵¹ K. Pytel, *Umowa ubezpieczenia w nowej ustawie o kredycie konsumenckim*, Monitor Prawa Bankowego 2012, nr 3.

¹⁵² Zob. wyrok SO w Łodzi z 26.06.2014 r. (III Ca 576/14), www.orzeczenia.ms.gov.pl. W wyroku tym sąd zakwestionował obciążenie kredytobiorcy składką od ubezpieczenia niskiego wkładu.

¹⁵³ Zob. wyrok SA w Warszawie z 30.11.2012 r. (VI ACa 574/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl. Zob. także wyrok SN z 12.09.2013 r. (IV CSK 91/13), www.sn.pl.

¹⁵⁴ Przykładowo, w sprawie zakończonej wyrokiem SR Poznań Nowe-Miasto i Wilda z 17.10.2012 r. (I C 1281/12) kwota pożyczki wynosiła 1 900 zł, a składka ubezpieczeniowa – 228 zł (ubezpieczenie spłaty pożyczki). Z kolei w sprawie opisanej w wyroku zaocznym SR dla Łodzi-Widzewa

przez kredytodawcę. Jednakże kwoty zapłacone przez konsumenta tytułem składki ubezpieczeniowej – na podstawie wewnętrznego stosunku z ubezpieczycielem – w znaczącej części (nawet 90%) wracają do kredytodawcy. Stanowi to dla kredytodawcy istotne źródło przychodów w związku z kredytem konsumenckim.

W praktyce nie zdarza się, że ubezpieczenie takie bywa wykorzystywane. Można przypuszczać, że między kredytodawcą a ubezpieczycielem uzgadnia się dorozumiane założenie, że z tytułu ubezpieczenia nie będą zgłaszane żadne roszczenia. Nie leży to w interesie kredytodawcy, ponieważ prowadziłyby to do odmowy dalszej współpracy przez ubezpieczyciela, gdyby ten – zatrzymując niewielką część składek ubezpieczeniowych – musiałby zacząć wypłacać odszkodowania.

Praktykę tę potwierdza analiza spraw sądowych. W sprawach tych ani razu nie pojawił się wątek wykorzystania ubezpieczenia, za które zapłacił konsument. Prowadzi to do wniosku, że w istocie ubezpieczenie takie stanowi usługę fikcyjną, która – w zakamuflowany sposób – prowadzi do powiększenia przychodów kredytodawcy kosztem konsumenta. Do 18.12.2001 r. ubezpieczenie stanowiło wygodne narzędzie do omijania limitu kosztów określonego w art. 7a u.k.k. z 2001 r.

Należy podkreślić, że ubezpieczenie takie zazwyczaj nie uwzględnia uzasadnionych potrzeb konsumenta¹⁵⁵. W praktyce konstruuje się je jako sposób uzyskiwania dodatkowych przychodów przez kredytodawcę we współpracy z ubezpieczycielem, a nie instrument ochrony interesu ubezpieczeniowego.

Problem ten został już dawno zidentyfikowany. Komisja Nadzoru Finansowego podjęła działania w celu zmniejszenia negatywnych następstw tego procederu¹⁵⁶. Wydaje się jednak, że *de lege ferenda* w tej sprawie konieczna jest zdecydowana interwencja ustawodawcy w celu ochrony konsumenta przed nadużyciami.

z 11.07.2013 r. (VIII C 306/13) naliczono składkę od ubezpieczenia spłaty pożyczki w wysokości 107 zł, gdy suma pożyczki wynosiła 428 zł (tj. składka stanowiła 25% tej sumy).

¹⁵⁵ Zob. wyrok SR Szczecin-Centrum z 17.05.2012 r. (I C 1331/11). W sprawie tej pożyczkobiorca myślał, że ubezpieczenie od utraty pracy zwolni go od spłaty pożyczki. W rzeczywistości okazało się, że suma ubezpieczenia wynosiła tylko 1 000 zł, podczas gdy dochodzono należności z tytułu pożyczki na kwotę 27 441 zł. Zdaniem sądu bezzasadny okazał się zarzut dotyczący błędu co do ubezpieczenia po stronie pożyczkobiorcy.

¹⁵⁶ Zob. **Rekomendacja U dotycząca dobrych praktyk w zakresie bancassurance**, czerwiec 2014 r.

27.5. Koszty windykacyjne

W analizowanych sprawach sądowych poważnym problemem jest grupa kosztów windykacyjnych, czyli opłat i prowizji naliczanych w związku z opóźnieniem w spłacie kredytu przez konsumenta. Pomysłowość kredytodawców w tej mierze jest znaczna. Spotyka się m.in. opłaty za monity (telefoniczne, SMS-em, pisemne), wezwania do zapłaty, wizytę windykatora, przekazanie sprawy zewnętrznej firmie windykacyjnej, skierowanie sprawy na drogę sądową, wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego czy ogólnie określone koszty windykacji¹⁵⁷. Wspomniane koszty tworzą – w stosunku do kwoty pożyczki – niejednokrotnie wysoką sumę¹⁵⁸.

W analizowanych sprawach spora część sądów ignoruje problemy związane z kosztami windykacyjnymi i w pełni zasądza kwoty dochodzone przez kredytodawcę¹⁵⁹, np. opłaty za opóźnienie¹⁶⁰ (stanowi to około 50% przypadków). Widoczne jest to zwłaszcza w sprawach, w których w elektronicznym postępowaniu nakazowym sąd pierwotnie odmówił wydania nakazu zapłaty, wskazując na wątpliwości dotyczące takich kosztów, a następnie sąd rejonowy w postępowaniu zwykłym – pomijając uzyskaną wskazówkę – przyznaje całość kosztów na rzecz kredytodawcy¹⁶¹.

Dosyć często (około 50% przypadków) sądy jednak podejmują się ochrony konsumenta przed kosztami windykacyjnymi. Sposoby uzasadnienia takiej ochrony

¹⁵⁷ Np. w wyroku zaocznym SR dla Łodzi-Widzewa z 23.07.2013 r. (VIII C 1119/13) zasądzone od pożyczkobiorcy na rzecz pożyczkodawcy kwotę 300 zł tytułem zwrotu bliżej niesprecyzowanych kosztów windykacji. Podobnie wyrok SR dla Warszawy-Mokotowa z 15.02.2012 r. (II C 237/12).

¹⁵⁸ Przykładowo, w wyroku zaocznym SR dla Warszawy-Mokotowa z 9.08.2013 r. (II C 551/13) zasądzone kwotę 449 zł jako zwrot kosztów windykacyjnych, gdy wysokość pożyczki wynosiła 500 zł. W wyroku zaocznym SR Lublin-Wschód z 5.11.2013 r. (I C 1254/13) przyznano pożyczkodawcy kwotę 430 zł tytułem zwrotu kosztów windykacyjnych, gdy kwota pożyczki wynosiła 250 zł. Z kolei w sprawie zakończonej wyrokiem SR w Świdnicy z 18.04.2014 r. (I C 354/14), www.orzeczenia.ms.gov.pl, koszty monitów i upomnień naliczonych na rzecz banku wyniosły łącznie 328,10 zł. Sąd zasądził tę sumę na rzecz banku, który wytoczył powództwo.

¹⁵⁹ Zob. np. wyrok SR Poznań-Nowe Miasto i Wilda z 7.05.2012 r. (I C 1526/11); wyrok SR w Chełmie z 14.02.2013 r. (I C 1034/12); wyrok zaoczny SR dla Warszawy-Śródmieścia z 17.10.2013 r. (I C 2198/13).

¹⁶⁰ Zob. wyrok SR w Kłodzku z 4.04.2013 r. (I C 1417/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹⁶¹ Zob. np. wyrok zaoczny SR dla Warszawy-Śródmieścia z 6.11.2012 r. (I C 1588/12); wyrok zaoczny SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 8.08.2013 r. (VIII C 85/12); wyrok SR w Chełmie z 26.08.2013 r. (I C 328/13).

są różne. Niektóre sądy odwołują się do naruszenia lub obejścia przepisów o odsetkach maksymalnych albo karze umownej (art. 484 k.c.)¹⁶². Inne sądy opierają się na przepisach o klauzulach abuzywnych, np. odnośnie do opłaty za obsługę nieterminowej spłaty z tytułu umowy karty kredytowej¹⁶³. Odmawiają zasądzenia całości kosztów albo przyznają takie koszty tylko w zakresie, w jakim znajdują one odzwierciedlenie w rzeczywistych wydatkach¹⁶⁴. Uznają postanowienia wprowadzające omawiane koszty za klauzule abuzywne ze względu na wysokość kosztów¹⁶⁵ lub niejednoznaczność postanowień (np. nieograniczona liczba wezwań do zapłaty) albo łącznie obie te przesłanki¹⁶⁶. Niekiedy sądy powołują się na kwestie dowodowe i niewykazanie przez kredytodawcę, że danej czynności dokonano (np. co do wizyty windykatorka)¹⁶⁷. Niektóre sądy – co bardzo kontrowersyjne - uznają, że przepisy o kredycie konsumenckim (zob. art. 30 ust. 1 pkt 10 u.k.k.) dopuszczają zastrzeżenie jedynie kosztów związanych z umową, a więc jej przygotowaniem

¹⁶² Zob. np. wyrok SR dla Łodzi-Śródmieścia z 2.04.2013 r. (XVIII C 3476/12); wyrok SR dla Łodzi-Śródmieścia z 18.12.2012 r. (XVIII C 4102/12). Ponadto, zob. wyrok SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 12.06.2013 r. (VIII C 402/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl, a także wyrok SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 5.02.2014 r. (VIII C 1594/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl: „Z ogólnych przepisów kodeksu cywilnego wynika, że zastrzeżenie w umowie zapłaty określonej sumy w celu naprawienia szkody powstałej wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (kary umownej) możliwe jest tylko w wypadku zobowiązań niepieniężnych (art. 483 § 1 k.c.). W wypadku nienależytego wykonania świadczenia pieniężnego interes wierzyciela jest zaś wystarczająco chroniony za pomocą prawa do domagania się odsetek za czas opóźnienia (art. 481 § 1 k.c.), zwłaszcza, że strony procesu ustaliły, iż stronie powodowej należą się odsetki w wysokości maksymalnej, o której mowa w art. 359 § 2¹ k.c. Z przytoczonych względów, postanowienia umowne przewidujące obciążenie konsumenta z góry ustalonymi, zryczałtowanymi kosztami związanymi z ewentualnym powstaniem zadłużenia z umowy pożyczki, do której stosuje się przepisy ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, uznać należy za nieważne jako sprzeczne z ustawą (art. 58 § 1 i 3 k.c.)”.

¹⁶³ Zob. np. wyrok SR Gdańsk-Północ z 15.04.2013 r. (I C 1381/12), w którym nie uwzględniono takiej opłaty. Ponadto, odnośnie do kontroli abstrakcyjnej wzorca umowy zob. np. wyrok SOKiK z 6.11.2012 r. (XVII AmC 5380/11); wyrok SA w Warszawie z 15.03.2013 r. (VI ACa 1337/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹⁶⁴ Przykładowo w wyroku zaocznym SR dla Wrocławia-Krzyków z 28.03.2014 r. (VI C 307/14), www.orzeczenia.ms.gov.pl, dochodzone koszty dwóch wezwań do zapłaty wynosiły 100 zł. Sąd zasądził jedynie 11,40 zł, ograniczając należność do faktycznych kosztów pocztowych wysyłki wezwań.

¹⁶⁵ W wyroku SR dla Łodzi-Śródmieścia z 24.10.2013 r. (XVIII C 2952/13) sąd z urzędu uwzględnił abuzywność klauzuli dotyczącej opłat w łącznej kwocie 135 zł ze względu na rażące wygórowanie: 13 zł (telefon), 50 zł (wyjazd interwencyjny), 15 zł (wezwanie do zapłaty), 15 zł (wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego). Sąd odwołał się do wpisu nr 978 w rejestrze niedozwolonych postanowień umownych. Zob. też wyrok zaoczny SR w Białymstoku z 4.03.2014 r. (I C 312/14), www.orzeczenia.ms.gov.pl, w którym za abuzywną uznano opłatę za wezwanie do zapłaty w wysokości 30 zł.

¹⁶⁶ Zob. np. wyrok SR w Przasnyszu z 2.04.2014 r. (I C 1039/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹⁶⁷ Zob. np. wyrok SR dla Łodzi-Śródmieścia z 24.10.2013 r. (XVIII C 1921/13); wyrok SR dla Łodzi-Widzewa z 20.06.2012 r. (VIII C 1420/12).

i wykonaniem, co wyklucza zastrzeżenie kosztów związanych z jej niewykonaniem (innych niż odsetki za opóźnienie)¹⁶⁸.

Warto dodać, że koszty windykacyjne są przedmiotem licznych wpisów w rejestrze niedozwolonych postanowień umownych. Dotyczy ich bogate orzecznictwo w sprawach abstrakcyjnej kontroli wzorców umowy¹⁶⁹. Orzecznictwo to jest, niestety, dość niejednolite i bywa, że w podobnych sprawach zapadają odmienne rozstrzygnięcia¹⁷⁰.

28. Rozłożenie należności na raty

Ogólny instrument ochrony dłużnika przewiduje art. 320 k.p.c., zgodnie z którym w szczególnie uzasadnionych przypadkach sąd może w wyroku rozłożyć na raty zasądzone świadczenie.

Jest rzeczą godną zastanowienia, że – w świetle zgromadzonego materiału empirycznego – mimo restrykcyjnych przesłanek („szczególnie uzasadnione przypadki”) sądy dosyć często korzystały z tego instrumentu. Powoływały się m.in. na trudną sytuację materialną konsumenta, choroby, wypadki, bezrobocie. Rozłożenie na raty nastąpiło w 47 sprawach (8% ogółu analizowanych spraw; 13,3% spraw,

¹⁶⁸ Tak wyrok SR dla Wrocławia-Śródmieścia z 12.06.2013 r. (VIII C 402/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹⁶⁹ Z orzecznictwa zob. np. wyrok SOKiK z 6.12.2011 r. (XVII AmC 2783/11); wyrok SA w Warszawie z 14.09.2012 r. (VI ACa 406/12); wyrok SA w Warszawie z 26.09.2012 r. (VI ACa 460/12); wyrok SOKiK z 15.10.2012 r. (XVII AmC 1765/11); wyrok SOKiK z 30.01.2013 r. (XVII AmC 2973/11); wyrok SA w Warszawie z 18.06.2013 r. (VI ACa 1698/12); wyrok SA w Warszawie z 26.02.2014 r. (VI ACa 906/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹⁷⁰ W wyroku SA w Warszawie z 24.10.2012 r. (VI ACa 549/12), Monitor Prawa Bankowego 2014, nr 9, nie uznano za abuzywne postanowienia stosowanego przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową: „Opłata za powiadomienie poręczyciela: 20,00 zł”. Podobnie wyrok SA w Warszawie z 23.10.2012 r. (550/12), www.orzeczenia.ms.gov.pl. Z kolei w wyroku SA w Warszawie z 6.03.2014 r. (VI ACa 894/13), www.orzeczenia.ms.gov.pl, stwierdzono, że nie ma charakteru abuzywnego następująca klauzula stosowana przez bank: „Pierwszy pisemny monit lub wezwanie do zapłaty z tytułu nieterminowej spłaty raty kredytu, zaległych opłat lub powstania debetu, wysłane w ramach obsługi windykacyjnej danego produktu bez zwrotnego potwierdzenia odbioru albo za zwrotnym potwierdzeniem odbioru – 25 zł”. Klauzula ta – w ocenie Sądu Apelacyjnego - w dostateczny sposób określa, za jakie czynności windykacyjne jest pobierana jednorazowa opłata w wysokości 25 zł, zaś jej wysokość nie jest wygórowana i odzwierciedla rzeczywiste koszty związane z podejmowanymi czynnościami windykacyjnymi. Na koszt ten poza ceną znaczka pocztowego składają się także koszty wynagrodzenia pracowników wykonujących te czynności oraz część ogólnych wydatków eksploatacyjnych związanych z koniecznością zapewnienia funkcjonowania przedsiębiorstwa.

w których zapadł wyrok niezaoczny). Stanowi to podstawę do przypuszczenia, że sądy uznają ten instrument za poręczny, sprawiedliwy i adekwatny w sprawach dotyczących kredytu konsumenckiego. Zazwyczaj przynosi on znaczącą ulgę finansową konsumentom, więc w tym sensie można wywodzić, że jest to instrument efektywny.

Trzeba nadmienić, że zdarzały się przypadki, gdy sąd odmawiał rozłożenia należności na raty, ponieważ pozwany konsument nie dysponował przychodami, które pozwoliłyby mu takie raty spłacać, albo przychody konsumenta były tak niskie, że spłata należności musiałaby zostać rozłożona na dziesiątki lat¹⁷¹. W kilku sprawach sądy jednak zupełnie nie zważyły na te okoliczności i bardzo przychylnie traktowały konsumentów¹⁷².

29. Nieobciążanie konsumenta kosztami procesu

Kolejnym ogólnym instrumentem ochronnym jest kompetencja sądu do odmowy zasądzenia kosztów procesu od strony przegrywającej w całości lub w części, gdy zajdzie wypadek szczególnie uzasadniony (art. 102 k.p.c.).

W analizowanych sprawach instrument ten dość często był stosowany przez sądy, zwłaszcza gdy pozwany konsument miał trudną sytuację materialną lub życiową (bezrobocie, choroba, nieszczęśliwy wypadek itp.). Sądy zrezygnowały całkowicie lub częściowo z obciążania konsumenta kosztami procesu w 38 sprawach (6,4% ogółu analizowanych spraw; 10,7% spraw, w których zapadł wyrok niezaoczny). Stanowiło to realną ulgę finansową dla konsumenta, nadając orzeczeniu słusznościowy wymiar, w związku z czym instrument ten można uznać za efektywny.

¹⁷¹ Zob. np. wyrok SR w Kutnie z 31.01.2013 r. (I C 641/12); wyrok SR w Trzebnicy z 31.01.2013 r. (I C 342/12); wyrok SR w Trzebnicy z 26.06.2013 r. (V C upr 304/13).

¹⁷² Zob. wyrok SR Gdańsk-Północ z 22.05.2013 r. (I C 261/13), w którym należność rozłożono na 270 rat po 50 zł miesięcznie (czyli spłata miała trwać ponad 20 lat), gdy pozwana (pożyczkobiorca) w chwili orzekania liczyła sobie 62 lata. Na rozstrzygnięcie sądu wpłynęła okoliczność, że pozwana została oszukana przez przyjaciółkę, za namową której zaciągnęła pożyczkę i której przekazała kwotę pożyczki. W II instancji rozstrzygnięcie to zostało podtrzymane – zob. wyrok SO w Gdańsku z 9.01.2014 r. (XVI Ca 714/13).

30. Wnioski

1. Sądy nie dostrzegają kontekstu europejskiego przepisów dotyczących kredytu konsumenckiego. Nie dokonują wykładni pronunijnej tych przepisów.
2. W orzecznictwie sądowym dominuje praktyka - wbrew wymaganiom wynikającym z orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE - braku kontroli z urzędu abuzywności postanowień wzorca umowy. Polskie sądy najczęściej w tej mierze działają na zarzut pozwanego konsumenta. Rzadko spotyka się przypadki nawiązywania do wpisów w rejestrze niedozwolonych postanowień umownych.
3. Sądy akceptują umowy o kredyt konsumencki zawarte w formie elektronicznej. Forma pisemna i forma trwałego nośnika jest obecnie efektywnym instrumentem ochrony interesów konsumenta-kredytobiorcy. Instrument ten pozwala uniknąć sporów z kredytodawcą odnośnie do faktu zawarcia umowy i brzmienia (zawartości) dokumentu umowy o kredyt konsumencki.
4. Sądy nie kwestionują praktyki zamieszczania obligatoryjnych elementów normatywnych bądź informacyjnych w odrębnym wzorcu umowy (regulaminie, tabeli opłat i prowizji itp.).
5. Efektywność sankcji kredytu darmowego jest zerowa. Prawdopodobnie wynika to nie tyle z konstrukcji tej sankcji, co z ogólnej nieświadomości (zarówno wśród konsumentów, jak i sędziów), że instrument taki istnieje.
6. Z pewną ostrożnością można wysunąć przypuszczenie, że instrumenty dotyczące odstąpienia od umowy o kredyt konsumencki i odnoszące się do kredytu wiążanego są nieefektywne ze względu na niską świadomość prawną konsumentów w Polsce.
7. Odsetki maksymalne nie są instrumentem efektywnym. Nie zapewniają konsumentowi ochrony przed nadmiernym obciążeniem finansowym, ponieważ nie obejmują całości kosztów związanych z kredytem.

8. Limit kosztów, który wynikał z art. 7a u.k.k. z 2001 r., miał bardzo ograniczoną efektywność. Był często niedostrzegany przez sądy i łatwo omijany przez kredytodawców.
9. Efektywność wykazują instrumenty z dziedziny prawa sądowego: rozłożenie należności na raty (art. 320 k.p.c.) oraz nieobciążanie kosztami procesu (art. 102 k.p.c.). Są one chętnie stosowane przez sądy i zapewniają konsumentowi realną ulgę finansową.

31. Postulaty zmian

1. Przeprowadzone badania uzasadniają wstrzeźliwość w proponowaniu zmian legislacyjnych. Po części wynika to z tego, że niniejsze badania nie pozwoliły ustalić efektywności niektórych instrumentów (np. uprawnienia do przedterminowej spłaty kredytu), a po części z tego, że przyczyną nieefektywności jest raczej niska świadomość prawna niż wady konstrukcyjne istniejących instrumentów (np. sankcja kredytu darmowego).
2. W związku z powyższym w pierwszym rzędzie pojawia się postulat szeroko zakrojonej akcji szkoleniowej wśród sędziów, aby przybliżyć im specyfikę instrumentów prawnych ochrony kredytobiorcy w transakcjach kredytu konsumenckiego i uwrażliwić na problem uwzględnienia jego interesów. Dotyczy to również kwestii działania przez sąd z urzędu w odniesieniu do oceny abuzywności postanowień umownych, w szczególności obejmujących koszty windykacyjne.
3. Równolegle zalecane jest podjęcie działań edukacyjnych wśród konsumentów, we współpracy z mediami i organizacjami konsumenckimi, aby zwiększyć świadomość prawną w naszym społeczeństwie co do przysługujących konsumentom instrumentów ochrony prawnej.
4. W celu ochrony konsumentów przed nadmiernym obciążeniem finansowym (lichwą) konieczne jest wprowadzenie limitu kosztów związanych z kredytem konsumenckim. Bez takiego limitu regulacja odsetek maksymalnych nie może osiągnąć znaczącej efektywności. Obecnie trwają prace nad wprowadzeniem

stosownych regulacji, które będą oparte na konstrukcji całkowitego kosztu kredytu¹⁷³. Biorąc jednak pod uwagę dotychczasowe – negatywne – doświadczenia z praktykami kredytodawców zmierzającymi do obejścia limitu określonego w art. 7a u.k.k. z 2001 r., niezbędne jest uszczelnienie planowanej regulacji oraz jej istotne uproszczenie¹⁷⁴. W przeciwnym razie może zostać podtrzymana dotychczasowa tendencja dużej części sądów do ignorowania takiego limitu podczas orzekania w sprawach konsumenckich.

5. Konieczna jest interwencja legislacyjna w odniesieniu do ubezpieczenia jako usługi związanej z kredytem konsumenckim. Usługa ta przybiera w praktyce formy patologiczne, nie zapewniając żadnej ochrony konsumentom, a służąc jedynie jako narzędzie do zwiększania przychodów po stronie kredytodawcy we współpracy z ubezpieczycielem.
6. Przeprowadzona analiza wskazuje, że najważniejszym problemem społecznym jest obecnie nadmierne zadłużenie konsumentów. Wysiłki organów publicznych powinny być wzmożone i skoncentrowane w kierunku ostrzeżenia konsumentów przed pułapką nadmiernego zadłużenia. Większość wyspecjalizowanych instrumentów ochrony prawnej (np. przedstawienie konsumentowi szczegółowego dokumentu umowy, uprawnienie do przedterminowej spłaty) ma wartość iluzoryczną, gdy konsument jest nadmiernie obciążony zaciągniętymi kredytami. W związku z tym konieczna jest intensyfikacja prac organów publicznych w celu urealnienia instytucji upadłości konsumenckiej i uniknięcia trwałego wykluczenia społecznego kredytobiorców. Ostatnie zmiany legislacyjne¹⁷⁵ dają nadzieję, że dolegliwość tego problemu społecznego zostanie zmniejszona.

¹⁷³ Zob. projekt ustawy o zmianie ustawy o nadzorze nad rynkiem finansowym przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8.05.2014 r., www.legislacja.rcl.gov.pl.

¹⁷⁴ Zob. także *Ocena wpływu proponowanych zmian regulacyjnych na krajowy sektor pożyczkowy*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 2014.

¹⁷⁵ Zob. ustawa z 29.08.2014 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.